

הסבת אקדמאים להוראה

כתיבה: אתי וייסבלאי | אישור: יובל וורגן
תאריך: י"ח באייר תשפ"ב, 19 במאי 2022

סקירה

תוכן עניינים

1	תמצית.....	
4	מבוא – הכשרת מורים בישראל.....	1.
7	נתונים על המסלולים להסבת אקדמאים להוראה.....	2.
8	נתונים כלליים.....	2.1
9	מאפייני הלומדים במסלולים להסבת אקדמאים להוראה.....	2.2
14	רקע אקדמי של בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים להוראה.....	2.3
16	מסלולי קריירה של בוגרי תכניות להסבת אקדמאים – השתלבות בהוראה, התמדה וקידום.....	3.
16	כניסה להוראה.....	3.1
18	התמדה בהוראה.....	3.2
21	קידום לתפקידי ריכוז וניהול.....	3.3
23	הכרה בוותק של בוגרי תכניות להסבת אקדמאים.....	4.
24	הליך ההכרה בוותק מקצועי מוקדם.....	4.1
26	פערים בין ותק מקצועי קודם של מורים לוותק שהוכר להם על ידי משרד החינוך.....	4.2
29	תכניות ייחודיות ומואצות להסבת אקדמאים להוראה.....	5.
31	מיפוי תכניות ייחודיות.....	5.1
39	מידע ונתונים על הצלחת בוגרי התכניות – מחקרי מעקב והערכה.....	5.2

תמצית

הסבת אקדמאים להוראה היא אחד משערי הכניסה המרכזיים למקצוע ההוראה. בשנת 2019, כ-3,190 מתוך 9,807 מקבלי תעודת הוראה היו בוגרי מסלולים להסבת אקדמאים להוראה לעומת כ-1,081 בשנת 2008.

על רקע זה ולבקשת חה"כ משה טור-פז יעסוק מסמך זה במסלולים להסבת אקדמאים להוראה ובהשתלבות בוגריהם במערכת החינוך, זאת עד כמה שניתן תוך השוואה ללומדים במסלולים אחרים להכשרת מורים. כן יידונו סוגיות הקשורות בהסבת אקדמאים להוראה: ההכרה בוותק מקצועי של בוגרי תוכניות אלה ותוכניות מואצות להסבת אקדמאים להוראה ומידת התרומה שלהן למערכת החינוך.

בין הממצאים העולים מן המסמך:

- ❖ הסבת אקדמאים להוראה היא אחד המסלולים להכשרת מורים הקיימים במערכת ההכשרה להוראה בישראל. תוכניות להסבת אקדמאים להוראה פועלות במכללות האקדמיות לחינוך ומיועדות לבעלי תואר אקדמי שרכשו ידע דיסציפלינרי בתחום שאותו הם עתידים ללמד במסגרת התואר ומעוניינים בלימודי הוראה בלבד. הן פועלות לצד מסלולים אחרים להכשרה להוראה: תואר ראשון משולב עם תעודת הוראה (B.Ed) במכללות האקדמיות לחינוך, תעודת הוראה באוניברסיטאות לסטודנטים בשנה השלישית לתואר, ותואר שני בהוראה במסגרת לימודים אינטגרטיבית עם תעודת הוראה (M.Teach).
- ❖ הלימודים מתקיימים על פי מתווים מנחים להכשרה להוראה משנת 2006 ולפיהם **סטודנטים שסיימו תואר אקדמי בתחום שבו הם רוכשים תעודת הוראה נדרשים ללמוד לימודי הכשרה להוראה בלבד (30 עד 36 שעות שבועיות שנתיות בהתאם למספר המקצועות שבהם הם רוכשים תעודת הוראה)**. בנוסף הם נדרשים להתמחות בהוראה כתנאי לקבלת רישיון, שיכולה להתקיים בשנת הלימודים האחרונה לתואר אקדמי ובתנאי שהשלימו התנסות מעשית ולפחות 80% מחובותיהם הלימודיים לתעודת הוראה.
- ❖ מתווה חדש להכשרה להוראה על פי המלצות ועדת מומחים בראשות ד"ר רבקה ודמני ופרופ' עפרה ענבר צפוי להיכנס במלואו לתוקף בעוד כשנתיים. על פי המתווה מסלול ההכשרה המרכזי להוראה יהיה מסלול ישיר לתואר שני ובמסגרתו יילמדו תואר ראשון ושני ברצף בכל מסלולי ההכשרה. משך הלימודים הכולל יהיה חמש שנים (10 סמסטרים) ובמסגרתו תיכלל ההתמחות בהוראה. **בעלי תואר אקדמי בתחום שבו הם מבקשים לרכוש תעודת הוראה יידרשו ללימודי הכשרה להוראה בלבד, הכוללים לימודי חינוך והוראה והכשרה קלינית בהיקף כולל של 24 עד 30 שעות שנתיות בהתאם לתחום ההוראה, שלב החינוך וסוג החינוך שבו הם עתידים ללמד**. כן מסדיר המתווה החדש באופן מפורט את נושא לימודי ההשלמה של בעלי תואר אקדמי. על פי החלטת המל"ג, מוסדות להכשרה להוראה המעוניינים בכך יכולים להתחיל לקיים את המודל החמש שנתי כפיילוט ללא הגבלה על מספר הסטודנטים המשתתפים בו.
- ❖ על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על **מאפייני בוגרי המסלולים להכשרת אקדמאים**, בהשוואה לבוגרי מסלולים אחרים:

- בשנת 2019 היו 3,190 בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים להוראה, בהשוואה ל-1,081 בוגרים בשנת 2008. הגידול המשמעותי במספר הבוגרים היה בשנים 2008 עד 2017 ואילו בשנים 2018 ו-2019 מספרם ירד בכ-25% (מ-4,122 בוגרים ב-2017 ל-3,190 בוגרים ב-2019).
- חלקם של בוגרי התוכניות להסבת אקדמאים מבוגרי המסלולים להכשרת עובדי הוראה גדל מ-18% בשנת 2008 ל-33% מתוכם בשנת 2019.
- בשנת 2005 למעלה ממחצית מבוגרי התוכניות להסבת אקדמאים להוראה היו מהחברה הערבית, בשנת 2019 עמד שיעורם על 24% מהבוגרים בלבד ו-51% מהבוגרים היו בחינוך העברי-ממלכתי.
- בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים להוראה היו בעלי ממוצע ציוני בגרות נמוך יותר מבוגרי מסלולים אחרים. מנגד, ממוצע ציוני הפסיכומטרי של בוגרי התוכניות להסבת אקדמאים להוראה דומה לממוצע הפסיכומטרי של מסיימי תואר ראשון בהוראה ואף גבוה מעט ממנו.
- כ-41% מן הלומדים בתוכניות להסבת אקדמאים להוראה הם בוגרי תואר אקדמי באוניברסיטאות ו-35% בוגרי תואר אקדמי במכללות. בין 2010 ל-2019 חלה ירידה בשיעור הלומדים בעלי תואר באוניברסיטאות ועליה בחלקם של בוגרי תואר במכללות.
- ❖ **בחינת מסלולי קריירה של בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים** בהשוואה לבוגרי מסלולים אחרים לכניסה להוראה מלמדת כי:
 - בקרב מקבלי תעודת הוראה יהודים שיעור הכניסה להוראה בתום שנתיים מסיום הלימודים דומה במסלולים השונים עם יתרון קטן למקבלי תעודת הוראה באוניברסיטאות ונמצא במגמת עלייה עם תנודות לכאן ולכאן בין 2010 ל-2019 – מכ-69%-65% מהבוגרים שנכנסו להוראה בשנת 2010 לכ-69% עד 73% מתוכם ב-2019.
 - בקרב מקבלי תעודת הוראה ערבים יש פערים ניכרים בין בוגרי המסלולים השונים. שיעור הכניסה להוראה של בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים ירד מ-52.5% ב-2010 ל-46.1% ב-2019 והוא נמוך ביחס לבוגרי מסלולים אחרים להכשרה להוראה.
 - **בשנים האחרונות חלה עלייה במספר העוזבים את ההוראה בקרב בוגרי כל המסלולים לקבלת תעודת הוראה בשני המגזרים. ככלל העלייה בשיעור העוזבים בקרב מסיימי התוכניות להסבת אקדמאים הייתה נמוכה יותר מאשר בקרב בוגרי מסלולים אחרים.** על פי הנתונים האחרונים שפרסמה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: 9.1% ממסיימי תוכניות להסבת אקדמאים שנכנסו להוראה בשנת 2018 עזבו בתוך שנה; 12.4% ממי שנכנסו להוראה בשנת 2016 עזבו בתוך שלוש שנים ו-16.2% ממי שנכנסו להוראה בשנת 2014 עזבו בתוך חמש שנים. שיעור העזיבה של מורים חדשים ערבים נמוך משיעור זה בקרב מורים יהודים אך גם באוכלוסיית המורים הערבים ניכרת מגמת העלייה בשיעור המורים החדשים שעוזבים את ההוראה, ובשנים האחרונות ההבדלים בין מורים ממגזרים שונים מצטמצמים בהקשר זה.
 - מחקרים שסקרו את הקידום המקצועי של בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים באמצעות פנייה לבוגרים ונתונים אדמיניסטרטיביים של משרד החינוך מצאו כי מבין בוגרי הכשרה להוראה בשנים 2005 ו-2006 בסה"כ כ-38.2% מבוגרי המסלולים להכשרת אקדמאים במכללות שהשתלבו בהוראה מילאו תפקיד

ריכוז, ניהול או הנחיה במערכת החינוך כ-10 שנים לאחר סיום לימודיהם. **שיעור בוגרי תכניות להסבת אקדמאים שמילאו תפקידי ניהול - 4%**, גבוה במידה ניכרת משיעור זה בקרב בוגרי תכניות הכשרה רגילות, בתוכן תכניות הכשרה מואצות למצטיינים. מבין בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים בשנים 2014 ו-2015 שהשתלבו במערכת החינוך: 17% מהבוגרים דוברי העברית ו-25% מהבוגרים דוברי הערבית דיווחו שהם חלק מצוות הניהול בבתי ספרם.

❖ אחת הסוגיות המרכזיות הנוגעות להשתלבות בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים במערכת החינוך היא סוגיית **ההכרה בוותק המקצועי מחוץ למערכת החינוך** של מורים אלה. כללי משרד החינוך מאפשרים הכרה מלאה בוותק מקצועי קודם למורים בעלי תואר אקדמי בתחום התמחותם שעסקו במקצוע אקדמי בתחום שאותו למדו לאחר קבלת התואר. על פי נתוני משרד החינוך, בשנת 2021 הוכר ותק קודם על בסיס עבודה במקצוע ל-183 מורים, בתוכם 122 מורים שהוכר להם ותק מלא ו-61 שהוכר להם ותק חלקי.

❖ עם זאת, על פי מחקר הרשות הארצית למדידה והערכה שפורסם בשנת 2020 **30% בלבד מהמורים בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים דיווחו על הכרה התואמת לפי תפיסתם את מספר שנות הנסיון שלהם**. שיעור המדווחים כי הוותק שהוכר נמוך ממספר שנות הנסיון המקצועי שלהם גבוה במיוחד בקרב מורים יוצאי הייטק: 47% מתוכם דיווחו כי הוותק שהוכר נמוך משנות הנסיון בפועל, כאשר עבור מרביתם הוותק שהוכר היה נמוך בשש שנים ויותר מן הוותק שדיווחו עליו. במקביל, כשליש מדוברי העברית וכמחצית מדוברי הערבית דיווחו על הכרת-יתר, כלומר הוותק שהוכר גבוה ממספר שנות הנסיון בפועל.

❖ משרד החינוך מפעיל מספר גדול של **תוכניות ייחודיות ומואצות להכשרת מורים**, בהן גם תוכניות המיועדות לבעלי תואר אקדמי או נסיון מקצועי קודם. כל התוכניות פועלות בכפוף למתווה המל"ג להכשרת מורים הקובע כי היקף תוכנית הלימודים הכולל לא יפחת מ-24 שעות שבועיות שנתיות, ובהן 14 שעות שבועיות לפחות בלימודי חינוך והוראה ו-9 שעות שבועיות לפחות בהתנסות מעשית. במסגרת ההתייחסות לתוכניות ייחודיות להסבת אקדמאים להוראה במתווה המל"ג החדש, צוין כי תכניות אלה מחייבות להתקיים בהלימה לעקרונות המתווה אך בתחומים בעלי צורך לאומי יתאפשר לאקדמאים בעלי ידע מוכח ו/או ניסיון מקצועי מוכח בתחום הדיסיפלינה, להשלים את לימודי הדיסיפלינה בהיקף של 50% לפחות (במקום 75%) מלימודי החוג בתואר ראשון של המקצוע המבוקש.

❖ על פי בדיקה שערכנו ועל בסיס מידע שהתקבל ממשרד החינוך נמצא כי בארבע השנים האחרונות (תשע"ט עד תשפ"ב) פעלו לפחות 12 תוכניות ייחודיות שונות להסבת אקדמאים להוראה, בהן תוכניות קבועות הממשיכות לפעול לאורך תקופה ארוכה ותוכניות קצרות טווח שפעלו למשך מחזור הכשרה אחד או שניים ומיועדות לאוכלוסייה ספציפית או בכדי לתת מענה למחסור נקודתי. בין התוכניות קצרות הטווח תוכניות שפעלו בתקופת הקורונה.

❖ **בשנים האחרונות חל גידול משמעותי במספר המשתתפים בתוכניות ייחודיות להסבת אקדמאים להוראה**. בין שנת הלימודים תשע"ט (2018/19) לתשפ"א (2020/21) גדל מספר המשתתפים בתוכניות אלה מ-366 ל-1,590, כאשר בשנת תשפ"ב (2021/22) קטן מספרם ל-827. בוגרי תוכניות אלה מהווים חלק משמעותי מכלל בוגרי המסלולים להסבת אקדמאים להוראה.

- ❖ התכניות הייחודיות להסבת אקדמאים נבדלות זאת מזאת באוכלוסיית היעד שלהן, במאפייני הלימודים בתוכנית ובמשך הזמן עד תחילת העבודה בהוראה של המשתתפים, באופן שבו משרד החינוך וגופים נוספים תומכים בתכנית ובעלויות למשתתפים ובהשתלבות הבוגרים במערכת החינוך. במסגרת המסמך נערכה השוואה בין כמה תכניות ייחודיות מרכזיות: תכנית חותם, תכנית מהיי-טק להוראה, תכנית מהנדסים והנדסאים להוראה, תכנית "צוות – הטובים לחינוך" והכשרות רשותיות, בהיבטים אלה.
- ❖ בשנים האחרונות התפרסמו כמה מחקרי מעקב שעסקו בתוכניות ייחודיות להכשרה להוראה בישראל ובתרומתן למערכת החינוך. מחקר מקיף ראשון שבדק תוכניות הכשרה חלופיות שפעלו בישראל פורסם בשנת 2017 והניב ממצאים התומכים בתרומתן החיוביות של התכניות החלופיות. עם זאת מחקרים מאוחרים יותר העלו ממצאים פחות חד-משמעיים בעניין זה ועמדו על היבטים בעיתיים בחלק מן התוכניות המוצעות להסבת אקדמאים להוראה שפועלות בשנים האחרונות.

1. מבוא – הכשרת מורים בישראל¹

ההכשרה להוראה בישראל ניתנת בכמה מסלולים, במכללות האקדמיות להוראה ובבתי הספר לחינוך באוניברסיטאות.

המסלול המרכזי והנפוץ ביותר הוא מסלול לתואר ראשון המשולב עם תעודת הוראה במכללות האקדמיות לחינוך. משך המסלול ארבע שנים, והוא כולל לימודים בהיקף נרחב בתחום הדיסציפלינרי שהסטודנט מוכשר אליו ולצד לימודי הכשרה להוראה ולימודי יסוד והעשרה. כן נכללת בלימודים התנסות והכשרה מעשית. בסיום לימודיהם מקבלים הבוגרים תואר B.Ed ותעודת הוראה והם יכולים להשתלב בהוראה במערכת החינוך לאחר תקופת התמחות של שנה בבתי הספר. **במסלול זה למדו בשנת הלימודים תשפ"א (2020/21) 22,579 סטודנטים ב-20 מכללות אקדמיות להוראה.**²

לצד מסלול זה פועלים מסלולים אחרים, המיועדים למי שרכשו את הידע הדיסציפלינרי בתחום שהם עתידים ללמד בנפרד מן הלימודים לתעודת הוראה והם:

- מסלול להסבת אקדמאים להוראה במכללות האקדמיות לחינוך;
 - תעודת הוראה באוניברסיטאות לסטודנטים בשנה השלישית לתואר או לבוגרי תואר ראשון;
 - תואר שני בהוראה במסגרת לימודים אינטגרטיבית עם תעודת הוראה (M.Teach)
- מסלולים אלה נבדלים זה מזה באוכלוסיית היעד שלהם, בתנאי הקבלה, במשך הלימודים והיקפם.

¹ מבוסס על מסמך מרכז המחקר והמידע של הכנסת, תכניות מוצעות להסבת אקדמאים להוראה, כתיבה: אתי וייסבלאי, 15 בדצמבר 2014.

² המועצה להשכלה גבוהה, [קבצי נתונים סטטיסטיים אודת ההשכלה הגבוהה בישראל](#), לוח 5 – סטודנטים לתואר ראשון במכללות אקדמיות לחינוך ובמכללות האקדמיות (תשמ"ט-תשפ"א).

מסלול לסטודנטים לתואר ראשון בשנה השלישית לתואר או לבוגרי תואר ראשון באוניברסיטאות. משך המסלול שניים עד ארבעה סמסטרים (שנה עד שנתיים), ובסיומו הבוגרים מקבלים תעודת הוראה בחינוך העל-יסודי.

מסלול להסבת אקדמאים להוראה במכללות האקדמיות לחינוך המיועד לבוגרי תואר ראשון. משך המסלול שנתיים ובסיומו הבוגרים מקבלים תעודת הוראה בתחום הדיסציפלינרי שבו רכשו את התואר האקדמי שלהם ובחטיבת גיל על פי בחירתם.

לימודים לתואר שני בהוראה במסגרת לימודים אינטגרטיבית עם תעודת הוראה. הלימודים נמשכים ארבעה עד חמישה סמסטרים והבוגרים מקבלים תואר שני (M.Teach) ותעודת הוראה.

נציין כי לצד מסלולים אלה, הנחשבים ל"דרך המלך" לכניסה להוראה, יש אפשרות לתחילת העסקה של מורים במערכת החינוך, לרוב באופן זמני, ללא מילוי כלל דרישות ההשכלה.³

הלימודים בכל המסלולים מתקיימים **כיום** בהתאם למתווים המנחים בתחום ההכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה שפרסמה המועצה להשכלה גבוהה בשנת 2006. על-פי המתווים, במסגרת הלימודים לתעודת הוראה נדרשים לימדים דיסציפלינריים בהיקף של 48 עד 60 שעות שנתיות, לימודי הכשרה להוראה בהיקף של 30 עד 36 שעות שנתיות ולימודי יסוד והעשרה בהיקף של 6 עד 12 שעות שנתיות. סטודנטים שסיימו תואר אקדמי בתחום שבו הם רוכשים תעודת הוראה מחוץ למסגרת הלימודים לתעודת הוראה נדרשים ללמוד לימודי הכשרה להוראה בלבד (30 עד 36 שעות שנתיות בהתאם למספר המקצועות שבהם הם רוכשים תעודת הוראה).⁴

מאז שנת 2015 נדרשת התמחות בהוראה כתנאי לקבלת רשיון בהוראה. ההתמחות בהוראה מתרחשת בשנה הראשונה לעבודתו של מורה במערכת החינוך בהיקף של שליש משרה לפחות. היא מלווה בהשתתפות בסדנת התמחות, בליווי מקצועי על ידי חונך ובתהליכי משוב על תפקוד המתמחה. **סטודנטים להוראה בכלל המסלולים יכולים להתחיל בהתמחות בשנת הלימודים האחרונה לתואר אקדמי ובתנאי שהשלימו התנסות מעשית ו-80% לפחות מחובותיהם הלימודיים לתעודת הוראה.**⁵ ההתמחות בהוראה נכללת גם במתווה ודמני-ענבר להכשרה להוראה (ראו להלן) והיא צפויה להתקיים מיד עם תום לימודי התואר הראשון של פרחי ההוראה ובמקביל ללימודי השנה הראשונה בתואר השני.⁶

³ משרד החינוך, אגף בכיר כוח אדם בהוראה, [נוהל קליטת מועמדים ושיבוץ עובדי הוראה בחינוך הרשמי לשנה"ל תשפ"ב](#), 24 במאי 2021.

⁴ החלטת המועצה להשכלה גבוהה, [מתווים מנחים להכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל – דוח ועדת אריאב](#), מיום 21 בנובמבר 2006.

⁵ משרד החינוך, חוזר מנכ"ל, [התמחות וכניסה להוראה](#), ט' בכסלו תשע"ה, 1 בדצמבר 2014.

⁶ המועצה להשכלה גבוהה, דוח ועדת המומחים לבחינת מבנה ומתווה ההכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל, ניסן תש"ף, אפריל 2020.

תוכניות להסבת אקדמאים להוראה הן אחד מן המסלולים המרכזיים להכשרה להוראה במערכת החינוך בישראל והן פועלות לצד מסלולים אחרים בהם תעודת הוראה באוניברסיטאות ותואר ראשון בהוראה (B.Ed)

בפברואר 2021 אישרה המל"ג **מתווה חדש להכשרת מורים** בהתאם להמלצות ועדת מומחים לבחינת מבנה ומתווה ההכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בראשות ד"ר רבקה ודמני ופרופ' עפרה ענבר (להלן מתווה ודמני-ענבר). הוועדה הציעה שינוי מהותי בהכשרה להוראה במוסדות להכשרת מורים ולפיו מסלול ההכשרה להוראה יהיה מסלול ישיר לתואר שני ובמסגרתו יילמדו תואר ראשון ושני ברצף בכל מסלולי ההכשרה. משך הלימודים הכולל יהיה חמש שנים (10 סמסטרים) ובמסגרתו תיכלל ההתמחות בהוראה.

במסגרת התואר הראשון בהוראה ייכללו לימודים דיסציפלינריים בהיקף של 48 עד 56 שעות שנתיות, לימודי העשרה בהיקף של 4 שעות שנתיות והכשרה להוראה (כולל לימודי חינוך והוראה והכשרה קלינית) בהיקף של 24 עד 30 שעות שנתיות. זאת בהתאמה לתחום ההוראה, לשלב החינוך ולסוג החינוך (רגיל או מיוחד).

המתווה קובע את מבנה לימודי ההסבה לאקדמאים במסלולי החינוך השונים ולפיו בעלי תואר אקדמי בתחום שבו הם מבקשים לרכוש תעודת הוראה יידרשו ללימודי הכשרה להוראה בלבד הכוללים כאמור לימודי חינוך והוראה והכשרה קלינית בהתאם למסלול שהם בוחרים ללמוד. הוא מסדיר לראשונה באופן מפורט את נושא לימודי ההשלמה וקובע כי בעלי תארים אקדמיים שאין להם רקע דיסציפלינארי רלוונטי להוראת המקצוע המבוקש יידרשו ללימודי השלמה בהיקף של 50% עד 75% מהיקף הלימודים הדיסציפלינריים. הלימודים בתוכניות להסבת אקדמאים יימשכו שניים עד ארבעה סמסטרים בהתאם למסלול הלימודים – תעודת הוראה בלבד או תואר שני (M.Teach).⁷

בפברואר 2021 אימצה המועצה להשכלה גבוהה את המתווה והודיעה כי בכדי לאפשר בחינה של המודל המוצע החל בשנת הלימודים תשפ"ב תוכל כל מכללה אקדמית לחינוך לקיים כפיילוט את המודל החמש שנתי עבור לא יותר מ-30 סטודנטים בתחומים שכבר קיימים במוסד. המוסדות האקדמיים מתבקשים ליישם את השינויים האקדמיים והעדכונים התכניים שלגביהם לא נמצאה השלכה תקציבית משמעותית בתוך שלוש שנים.⁸ החלטת מל"ג נוספת בפברואר 2022 קבעה כי מוסד אשר יהיה מעוניין להרחיב את היקף הפיילוט של המודל החמש שנתי בלימודי הוראה יוכל לעשות כן ללא מגבלת מספר הסטודנטים.⁹

על פי פרופ' רבקה ודמני, חברת מל"ג שעמדה בראש ועדת המומחים שהמליצה על המתווה, המתווה החדש קובע מסגרת ברורה ללימודי ההכשרה להוראה במסלולים ובשלבי החינוך

⁷ המועצה להשכלה גבוהה, דוח ועדת המומחים לבחינת מבנה ומתווה ההכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל, ניסן תש"ף, אפריל 2020.

⁸ המועצה להשכלה גבוהה, דו"ח ועדת המומחים לבחינת מבנה ומתווה ההכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל, החלטת מל"ג 23 בפברואר 2021.

⁹ המועצה להשכלה גבוהה, הרחבת הפיילוט להפעלת מודל חמש שנתי להוראה במסגרת המתווים החדשים להוראה, החלטת מל"ג, 16 בפברואר 2022.

השונים, לרבות עבור תלמידים בתוכניות להכשרת אקדמאים ומקדם הוראה עדכנית ורלוונטית במסגרת לימודי החינוך וההוראה וההכשרה הקלינית. במקביל הוא מאפשר למוסדות להכשרה מורים התאמה מירבית של התכניות למאפיינים ולצרכים של הלומדים. לדבריה, בחלק מן המוסדות להכשרה להוראה לומדים בשנת הלימודים הנוכחים סטודנטים שהחלו ללמוד לפי המתווה החדש ובשנת הלימודים הקרובה צפוי הפיילוט להתרחב לסטודנטים רבים יותר ברוב המוסדות. זאת לקראת המעבר המלא למתווה החדש הצפוי בעוד כשנתיים.¹⁰

2. נתונים על המסלולים להסבת אקדמאים להוראה

בפרק זה יובאו נתונים מקיפים על בוגרי המסלולים להסבת אקדמאים להוראה בהשוואה עד כמה שניתן לבוגרי מסלולים נוספים להכשרה להוראה: תואר ראשון בהוראה (B.Ed) ותעודת הוראה באוניברסיטאות. מקור הנתונים מפרסומי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בנושא הכשרה וכניסה להוראה כולל:

- לוחות בנושא כניסה להוראה של בוגרי המסגרות להכשרת עובדי הוראה;¹¹
- לוחות בנושא מסיימי תוכניות להסבת אקדמאים להוראה ומקבלי תואר ראשון בהוראה הנכנסים להוראה בשנתון הסטטיסטי 2021;¹²
- מגמות בהכשרה להוראה, בהתמחות בהוראה ובכניסה להוראה 2000-2019, הודעה לתקשורת, יולי 2019;¹³
- בנוסף, ביצעה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עיבוד נתונים מיוחד בנושא זה לבקשת מרכז המחקר והמידע של הכנסת ולצורך הכנת המסמך.¹⁴
- הנתונים המרכזיים אודות בוגרי המסלולים להסבת אקדמאים להוראה שעולים מן המידע הקיים:
- בשנת 2019 היו 3,190 בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים להוראה, בהשוואה ל-1,081 בוגרים בשנת 2008 ([תרשים 1](#));
- 81% מבוגרי התוכניות להסבת אקדמאים להוראה בשנת 2019 הן נשים (תרשים 3);

¹⁰ פרופ' רבקה ודמני, החוג לחינוך, אוניברסיטת אריאל, שיחת טלפון, 10 במאי 2022.

¹¹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [כניסה להוראה של בוגרי המסגרות להכשרת עובדי הוראה](#): הסבות אקדמאים להוראה, מקבלי תואר בוגר בהוראה, מקבלי תעודת הוראה מהאוניברסיטאות, 3 ביוני 2020.

¹² הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל 2021 – מספר 72, לוח 4.53: [מסיימי תוכניות להסבת אקדמאים להוראה במכללות אקדמיות לחינוך וכניסים להוראה \(מעקב עד 2019\)](#), לפי תכונות נבחרות, לוח 4.54: [מקבלי תואר "בוגר בהוראה" \(B.Ed\) סדירים ממכללות אקדמיות לחינוך וכניסים להוראה \(מעקב עד 2019\)](#), לפי תכונות נבחרות, 2 באוגוסט 2021.

¹³ לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, [מגמות בהכשרה להוראה, בהתמחות בהוראה ובכניסה להוראה 2000-2019](#), הודעה לעיתונות, 2 ביולי 2019.

¹⁴ דוד מעגן, מנהל תחום חינוך גבוה וכוח-אדם בהוראה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נתונים שונים על בוגרי הכשרות להוראה, עיבוד מיוחד לבקשת מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 3 במרץ 2022. תודה לדוד מעגן על סיועו בהפקת הנתונים ובניתוחם.

- 51% מבוגרי התוכניות הם בחינוך העברי הממלכתי, 25% בחינוך הממלכתי-דתי ו-24% בחינוך הערבי (תרשים 4);
- בשנת 2019 70% מבוגרי התוכניות להסבת אקדמאים היו בגיל 30 ומעלה, 26% בגיל 25 עד 29 ו-4% בני פחות מ-25 (תרשים 5);
- הציון הממוצע בבגרות של 60% מבוגרי התוכניות להסבת אקדמאים להוראה היה פחות מ-88 נקודות 14% קיבלו ציון ממוצע של 99 נקודות ויותר. לשם השוואה, בקרב בוגרי תואר B.Ed, ל-42% היה ציון בגרות של פחות מ-88 ול-20% ציון של יותר מ-99 (תרשים 6);
- הציון הפסיכומטרי הממוצע של 54% מבוגרי התוכניות להסבת אקדמאים היה פחות מ-500 נקודות (תרשים 8);
- 69.3% מבוגרי התוכניות להסבת אקדמאים היהודים ו-46.1% מן הבוגרים הערבים שסיימו את לימודיהם בשנת 2018 נכנסו להוראה בתוך שנתיים מסיום הלימודים (תרשים 14);
- 9.1% מבוגרי התוכניות להסבת אקדמאים שהתחילו לעבוד בהוראה בשנת 2014 עזבו בתוך שנה; 12.4% מן הבוגרים שהתחילו לעבוד בשנת 2016 עזבו בתוך שלוש שנים ו-16.2% מן הבוגרים שהתחילו לעבוד בהוראה בשנת 2014 עזבו את ההוראה בתוך 5 שנים (תרשים 15);

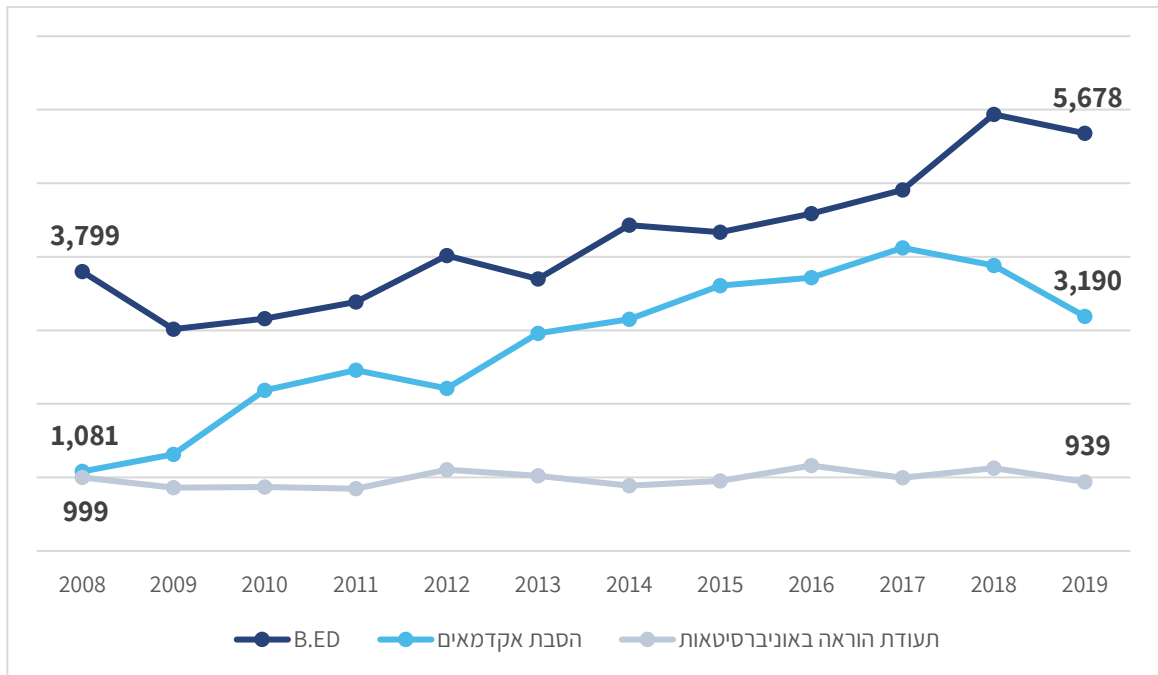
2.1 נתונים כלליים

נתונים על סטודנטים ובוגרים במסלולים השונים מלמדים כי בין 2008 ל-2017 הייתה עלייה משמעותית במספר מקבלי תעודת הוראה במסלול הסבת אקדמאים להוראה בעוד העלייה במספר בוגרי תואר ראשון בהוראה במכללות האקדמיות לחינוך הייתה פחותה יותר. כך שבעוד בשנת 2008 מספר בוגרי תואר ראשון בהוראה היה גבוה כמעט פי ארבעה ממספר המסיימים את המסלולים להסבת אקדמאים; בשנת 2017 מספר בוגרי תואר B.Ed גבוה ב-15% בלבד ממספר מסיימי הסבת אקדמאים להוראה. בין שנת 2017 ל-2018 המגמה התהפכה, מספר בוגרי הסבת אקדמאים ירד ובמקביל עלה מספרם של בוגרי תואר B.Ed ומשנת 2018 ואילך ניכרת ירידה במספר הבוגרים בשני המסלולים. במקביל מספר בוגרי תעודת הוראה באוניברסיטאות נותר כמעט ללא שינוי בשנים האחרונות.¹⁵

פירוט הנתונים בתרשים הבא:

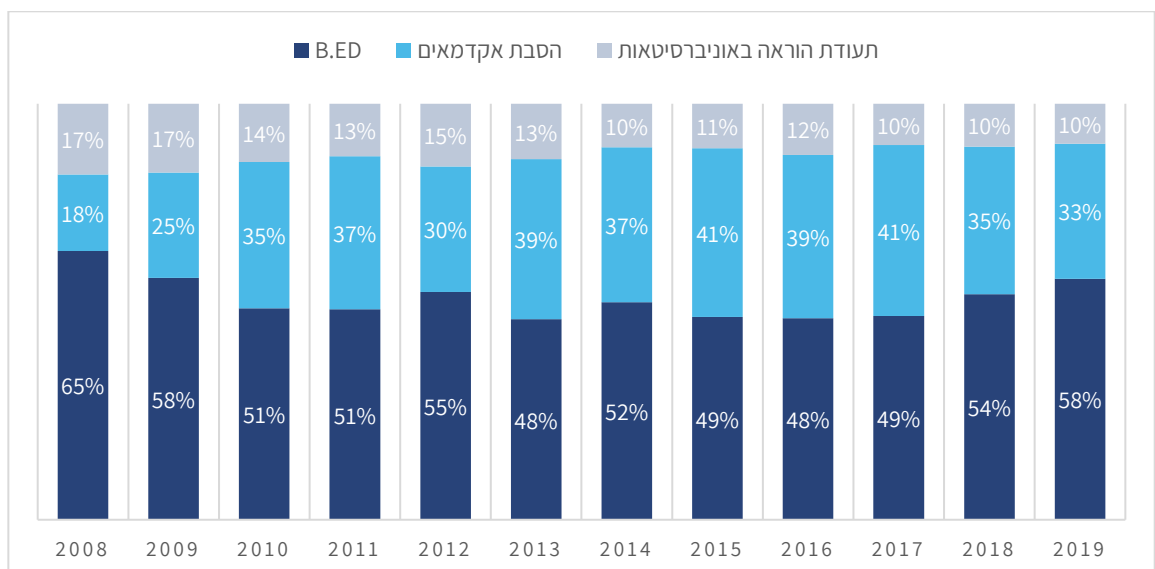
¹⁵ מקור: דוד מעגן, מנהל תחום חינוך גבוה וכוח-אדם בהוראה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נתונים שונים על בוגרי הכשרות להוראה, עיבוד מיוחד לבקשת מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 3 במרץ 2022.

תרשים 1: בוגרי מסלולים להכשרת מורים, 2008-2019

בבחינת חלקם של בוגרי המסלולים השונים בכלל הבוגרים נראה כי בין 2008 ל-2016 הייתה עלייה בשיעור הבוגרים במסלולים להסבת אקדמאים להוראה לצד ירידה בשיעורם של בוגרי המסלולים האחרים ובפרט בוגרים תואר בוגר בהוראה. אך בשנים האחרונות חלקם של בוגרי תואר בוגר בהוראה שב לעלות והוא דומה בשנת 2019 לשיעור זה בשנת 2009.

תרשים 2: בוגרי מסלולים להכשרת מורים, 2008-2019

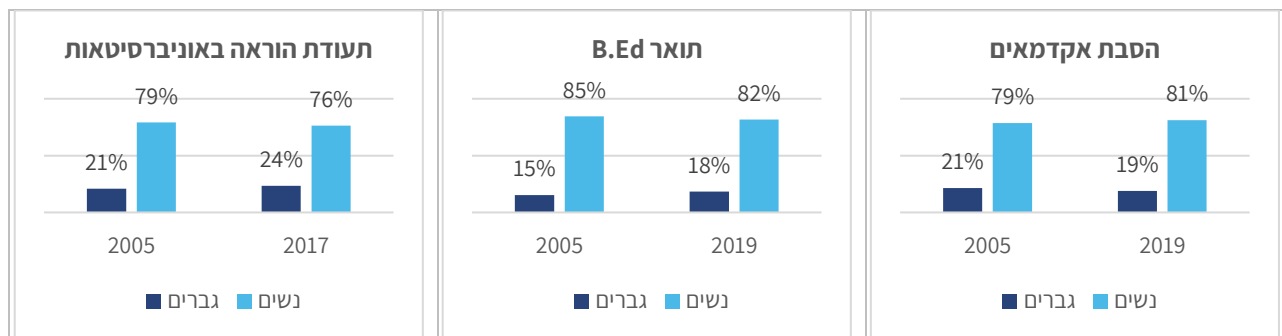
2.2 מאפייני הלומדים במסלולים להסבת אקדמאים להוראה

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מפרסמת נתונים מקיפים על מאפייני הבוגרים במסלולים השונים להכשרה להוראה לרבות: מגזר, גיל, ציוני בגרות, פסיכומטרי ועוד. נתונים אלה

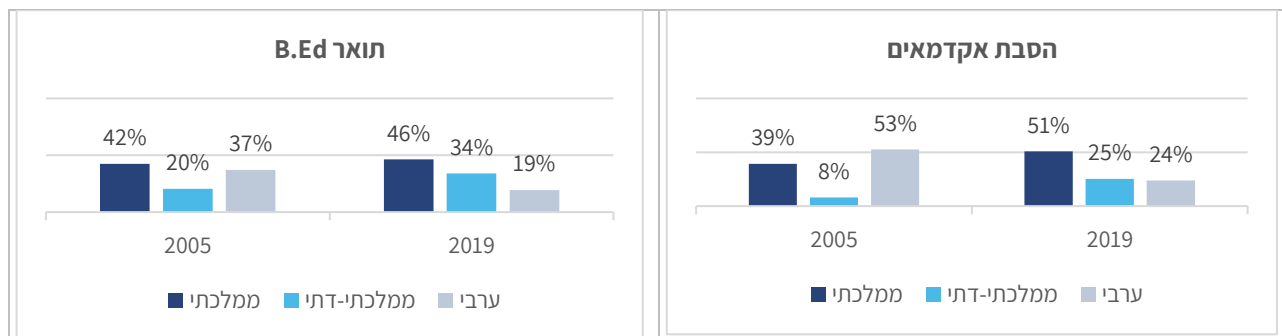
מאפשרים לעמוד על ההבדלים בין הלומדים במסלולים השונים ועל השינויים שחלו לאורך זמן במאפייני הלומדים במסלולים אלה.

פירוט הנתונים בתרשימים הבאים:¹⁶

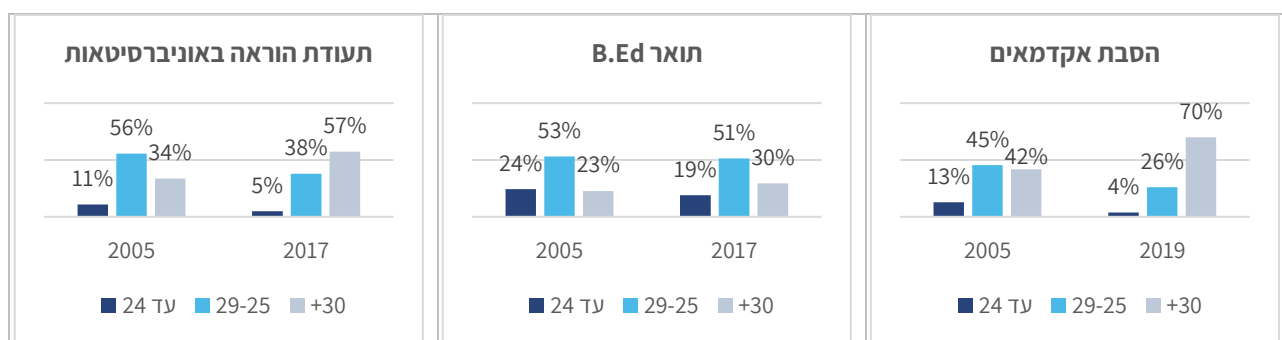
תרשים 3: בוגרי מסלולים להכשרת מורים לפי מגדר, 2019-2005

תרשים 4: בוגרי מסלולים להכשרת מורים לפי מגזר, 2019-2005

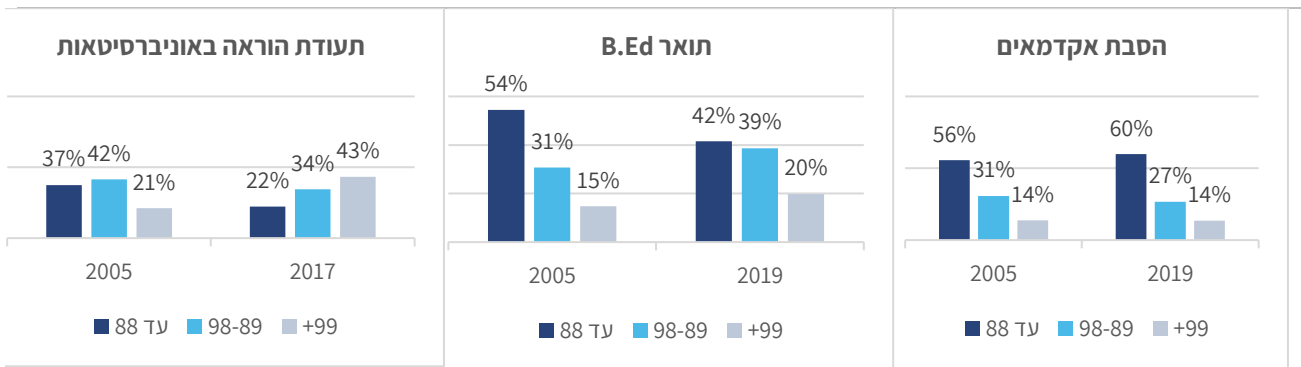

תרשים 5: גילאי בוגרי מסלולים להכשרת מורים, 2019-2005

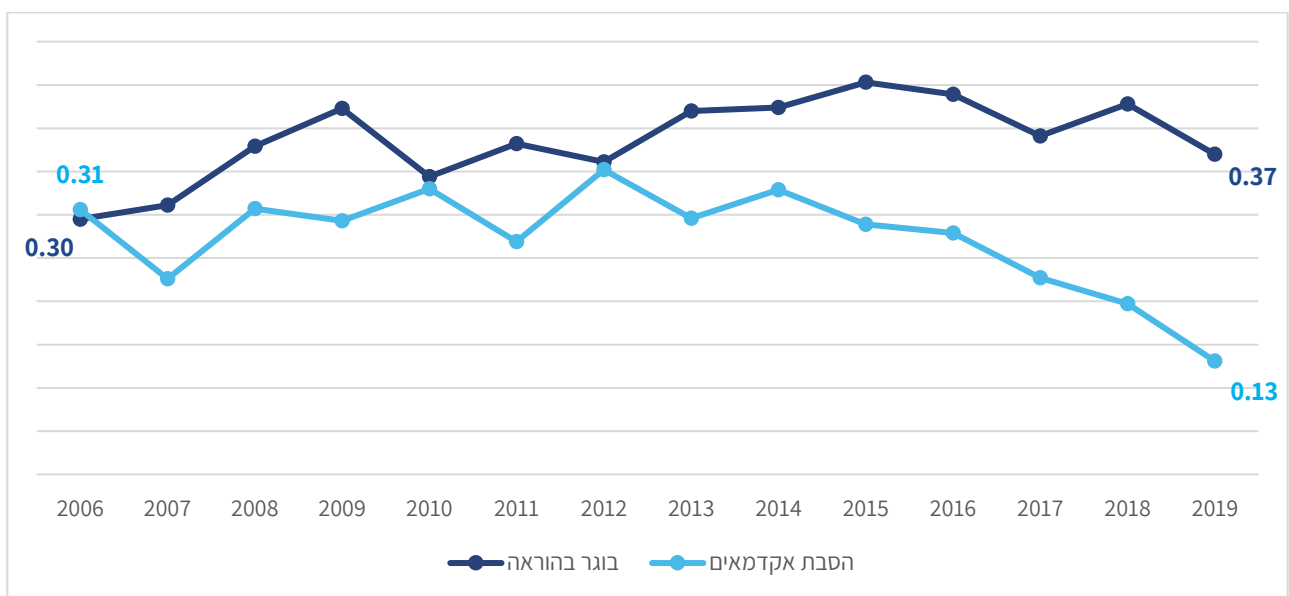
¹⁶ לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, [כניסה להוראה של בוגרי המסגרות להכשרת עובדי הוראה](#), לוחות שונים, 3 ביוני 2020. בכל התרשימים נתוני מקבלי תעודת הוראה באוניברסיטאות הם לשנת 2017 ונתונים על בוגרי המסלולים האחרים לשנת 2019.

תרשים 6: ממוצע ציוני בגרות של בוגרי מסלולים להכשרת מורים, 2019-2005

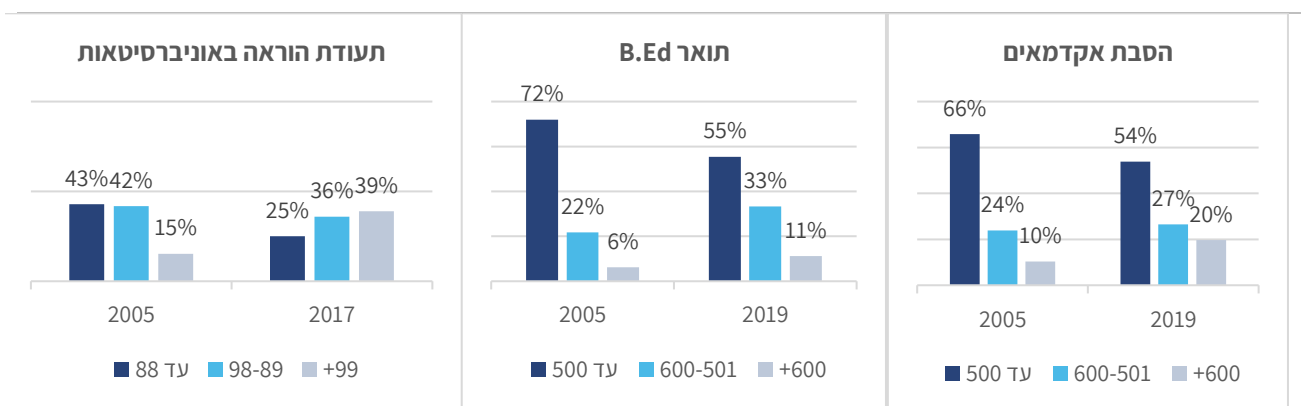

תרשים 7: ציוני בגרות מנורמלים* של בוגרי מסלולים להכשרת מורים, 2019-2005

* בתרשים שלהלן, ציוני הבגרות מוצגים במונחי סטיות תקן כמיקום יחסי מבין כלל נבחני הבגרות במחזור שבו נבחנו. ערך חיובי מציין מיקום יחסי מעל לממוצע וערך שלילי מתחת לממוצע.

תרשים 8: ממוצע ציוני פסיכומטרי של בוגרי מסלולים להכשרת מורים, 2019-2005

תרשים 9: ציון פסיכומטרי ממוצע של בוגרי מסלולים להכשרת מורים, 2008-2017¹⁷

בין הנתונים העולים מתרשימים אלו:

- ❖ שיעור הגברים מבין בוגרי התוכניות להסבת אקדמאים להוראה בשנת 2017 (19%) דומה לשיעורם בקרב מסיימי תואר ראשון בהוראה (18%) ונמוך מעט משיעורם בקרב בוגרי תעודת הוראה באוניברסיטאות (24%). **בין 2005 ל-2019 שיעור הגברים בקרב בוגרי התכניות להסבת אקדמאים להוראה ירד במקצת בעוד בקרב בוגרי תואר ראשון בהוראה ומקבלי תעודת הוראה באוניברסיטאות עלה.**

¹⁷ לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, מגמות בהכשרה להוראה, בהתמחות בהוראה ובכניסה להוראה 2000-2019, הודעה לתקשורת, 2 ביולי 2019.

- ❖ בין 2005 ל-2019 רואים שינויים משמעותיים בהרכב האוכלוסייה של בוגרי המסלולים להכשרת מורים, זאת בפרט בקרב מסיימי התוכניות להסבת אקדמאים להוראה.** בעוד בשנת 2005 למעלה ממחצית מבוגרי תכניות להסבת אקדמאים היו ערבים, בשנת 2019 עמד שיעורם על 24% מהבוגרים בלבד ו-51% מהבוגרים היו בחינוך העברי-ממלכתי. מגמה דומה עולה מן הנתונים לגבי בוגרי תואר ראשון בהוראה – בעוד בשנת 2005 37% מן הבוגרים היו ערבים, בשנת 2019 עמד שיעור הבוגרים הערבים על 19%. במקביל גדל שיעור הבוגרים בחינוך העברי הממלכתי מ-42% ל-46% ושיעור הבוגרים בחינוך הממלכתי דתי עלה מ-20% ל-34%.
- ❖ בבחינת הנתונים על מספר בוגרי התכניות להסבת אקדמאים להוראה ניתן לראות כי בעוד בין שנת 2005 ל-2019 גדל מספר הבוגרים הערבים בכ-69% (מ-493 בשנת 2005 ל-785 בשנת 2019); מספר הבוגרים בחינוך העברי הממלכתי גדל פי שלוש וחצי (מ-369 ל-1,679) ומספר הבוגרים בחינוך הממלכתי-דתי גדל פי כ-10 (מ-75 ל-833).** בקרב בוגרי תואר ראשון בהוראה מספר הבוגרים הערבים פחת בכ-15%; מספר הבוגרים בחינוך הממלכתי גדל בכ-77% ומספר הבוגרים בחינוך הממלכתי-דתי גדל פי למעלה משתיים וחצי.
- ❖ בוגרי תכניות הסבת אקדמאים להוראה מבוגרים במידה ניכרת ממסיימי תואר ראשון בהוראה ותעודת הוראה באוניברסיטאות,** כאשר בשנת 2019 כ-70% מתוכם היו בני 30 ויותר לעומת 28% ממסיימי תואר ראשון בהוראה. **בין 2005 ל-2019 יש עלייה ניכרת בגיל של מסיימי הכשרה להוראה בכל המסלולים** אך הפערים ביניהם בעניין זה נשמרו.
- ❖ ככלל לבוגרי תכניות להסבת אקדמאים להוראה ממוצע ציוני בגרות נמוך יותר מבוגרי מסלולים אחרים.** בשנת 2019 60% מבוגרי התכניות להסבת אקדמאים להוראה היו בעלי ממוצע של 88 נקודות או פחות לעומת 42% ממסיימי תואר ראשון במכללות ו-22% ממקבלי תעודת הוראה באוניברסיטאות. פער זה הוא תוצאה של שיפור ניכר באיכות תעודת הבגרות של בוגרי המסלולים האחרים להכשרת מורים בין 2005 ל-2019 בעוד איכות תעודת הבגרות של בוגרי התוכניות להסבת אקדמאים להוראה כמעט ולא השתנתה.
- ❖ בשנים האחרונות חלה ירידה ניכרת בציוני הבגרות המנורמלים¹⁸ של בוגרי התכניות להסבת אקדמאים להוראה** ובמקביל עלו ציוני הבגרות המנורמלים של בוגרי תואר ראשון בהוראה כך שנוצר פער ניכר בין בוגרי שני המסלולים בהקשר זה.

¹⁸ ציוני הבגרות מוצגים לעיל בתרשים 7 במונחי סטיות תקן כמיקום יחסי מבין כלל נבחני הבגרות במחזור שבו נבחנו. ערך חיובי מציין מיקום יחסי מעל לממוצע וערך שלילי מתחת לממוצע.

לבוגרי תכניות להסבת אקדמאים להוראה ממוצע ציוני בגרות נמוך יותר מבוגרי מסלולים אחרים להכשרה להוראה. מנגד ממוצע ציוני הפסיכומטרי של בוגרי התכניות להסבת אקדמאים להוראה דומה לממוצע הפסיכומטרי של בוגרי התכניות להסבת אקדמאים להוראה דומה לממוצע הפסיכומטרי של מסיימי תואר ראשון בהוראה ואף גבוה מעט ממנו.

❖ מנגד **ממוצע ציוני הפסיכומטרי של בוגרי התכניות להסבת אקדמאים להוראה דומה לממוצע הפסיכומטרי של מסיימי תואר ראשון בהוראה ואף גבוה מעט ממנו.** בשנת 2019 54% מבוגרי התכניות להסבת אקדמאים קיבלו עד 500 נקודות בפסיכומטרי לעומת 55% מקרב מסיימי תואר ראשון בהוראה. 20% מבוגרי התכניות להסבת אקדמאים קיבלו 600 נקודות ויותר בפסיכומטרי לעומת 11% ממסיימי תואר ראשון בהוראה. **בין 2005 ל-2017 ניכרת עלייה בציוני הפסיכומטרי של בוגרי כל המסלולים להכשרת מורים.**

❖ נקודת מבט אחרת על ציוני הפסיכומטרי של בוגרי המסלולים להכשרת מורים ניתן למצוא בנתונים על הציון הממוצע של הבוגרים בהבחנה בין מי שהשתלבו בהוראה במערכת החינוך לבין מי שלא השתלבו בהוראה. מנתונים אלו אנו רואים כי **בקרב יהודים, הציון הפסיכומטרי של מסיימי תכניות להסבת אקדמאים להוראה גבוה יותר מאשר מסיימי תואר ראשון בהוראה וכי הפער רחב יותר בקרב מי שהשתלבו בהוראה ביחס למי שלא השתלבו בה.** כן עולה כי בין 2008 ל-2017 יש עלייה בציון הפסיכומטרי הממוצע של בוגרי כל המסלולים, ובמיוחד של מקבלי תעודת הוראה באוניברסיטאות.

❖ **בקרב ערבים, הציון הפסיכומטרי הממוצע של מסיימי תכניות להסבת אקדמאים להוראה נמוך יותר מן הציון הממוצע של מסיימי תואר ראשון בהוראה ומקבלי תעודת הוראה באוניברסיטאות.** בשנים 2008 עד 2017 יש עלייה בציון הפסיכומטרי הממוצע של בוגרי התכניות להכשרת מורים ערבים, אך לא בקרב מסיימי התכניות להסבת אקדמאים להוראה.

2.3 רקע אקדמי של בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים להוראה

נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מעידים כי כ-41% מן הלומדים בתכניות להסבת אקדמאים הם בוגרי תואר אקדמי באוניברסיטאות ו-35% בוגרי תואר אקדמי במכללות. בשנים האחרונות חל שינוי ברקע האקדמי של הלומדים בתכניות להסבת האקדמאים: חלק קטן יותר מן הלומדים הם בוגרי תואר באוניברסיטאות וחלק גדול יותר בוגרי תואר במכללות האקדמיות ובאוניברסיטה הפתוחה. פירוט הנתונים בטבלה הבאה¹⁹:

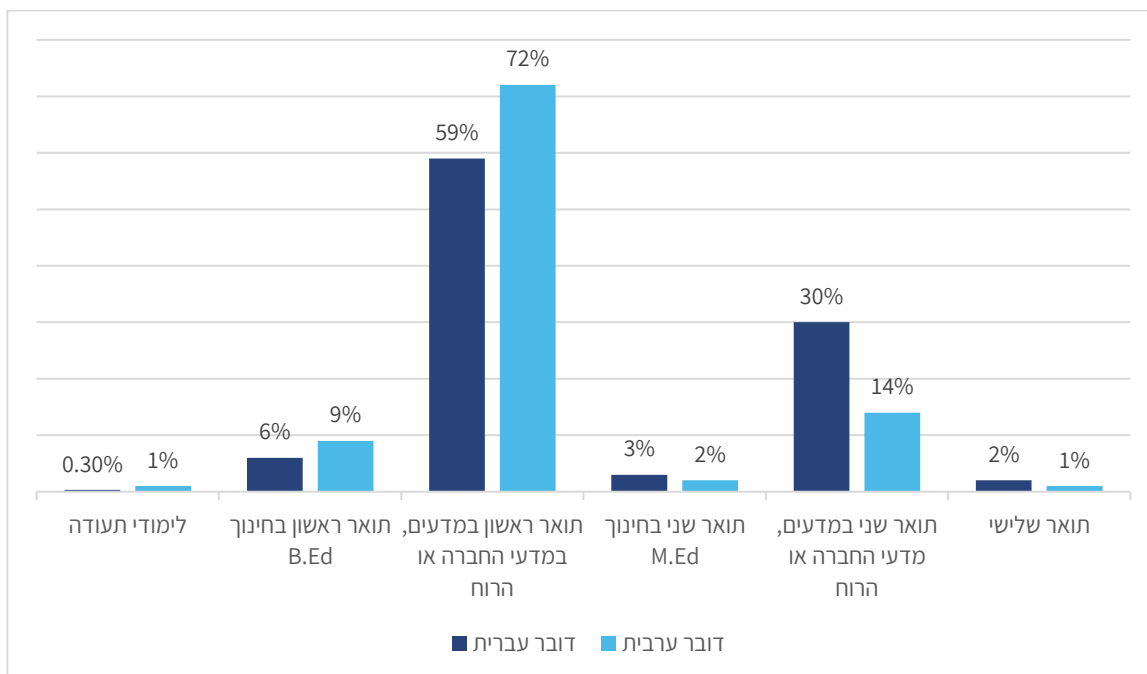
¹⁹ דוד מעגן, מנהל תחום חינוך גבוה וכוח-אדם בהוראה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נתונים שונים על בוגרי הכשרות להוראה, עיבוד מיוחד לבקשת מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 3 במרץ 2022

טבלה 1: תואר אקדמי קודם של בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים, 2010-2019

תואר מחו"ל	אוניברסיטה פתוחה	מכללה לחינוך	מכללה אקדמית	אוניברסיטה	
14.5%	5.7%	0.8%	18.5%	60.4%	2010
10.1%	6.3%	1.5%	20.4%	61.7%	2011
7.2%	6.5%	0.9%	24.6%	60.9%	2012
6.5%	7.1%	1.0%	28.9%	56.6%	2013
7.1%	5.8%	0.9%	30.9%	55.2%	2014
8.4%	7.1%	0.7%	32.0%	51.9%	2015
6.7%	7.7%	0.8%	34.4%	50.4%	2016
7.1%	8.3%	1.1%	34.4%	49.0%	2017
12.1%	8.9%	1.4%	35.5%	42.2%	2018
12.3%	10.2%	1.7%	34.9%	40.9%	2019

נתונים נוספים על בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים להוראה מופיעים במחקר שערכה ראמ"ה בנושא זה ופורסם בשנת 2020. המחקר כלל סקר בקרב כ-1,200 בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים שהשתתפו בתוכניות אלה בשנים 2014 ו-2015, 80% מהם דוברי עברית ו-20% דוברי ערבית. בין השאר נבדקה בסקר רמת ההשכלה של בוגרי התוכניות, כפי שמפורט בתרשים להלן²⁰:

תרשים 10: רמת ההשכלה של בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים, לפי מגזר

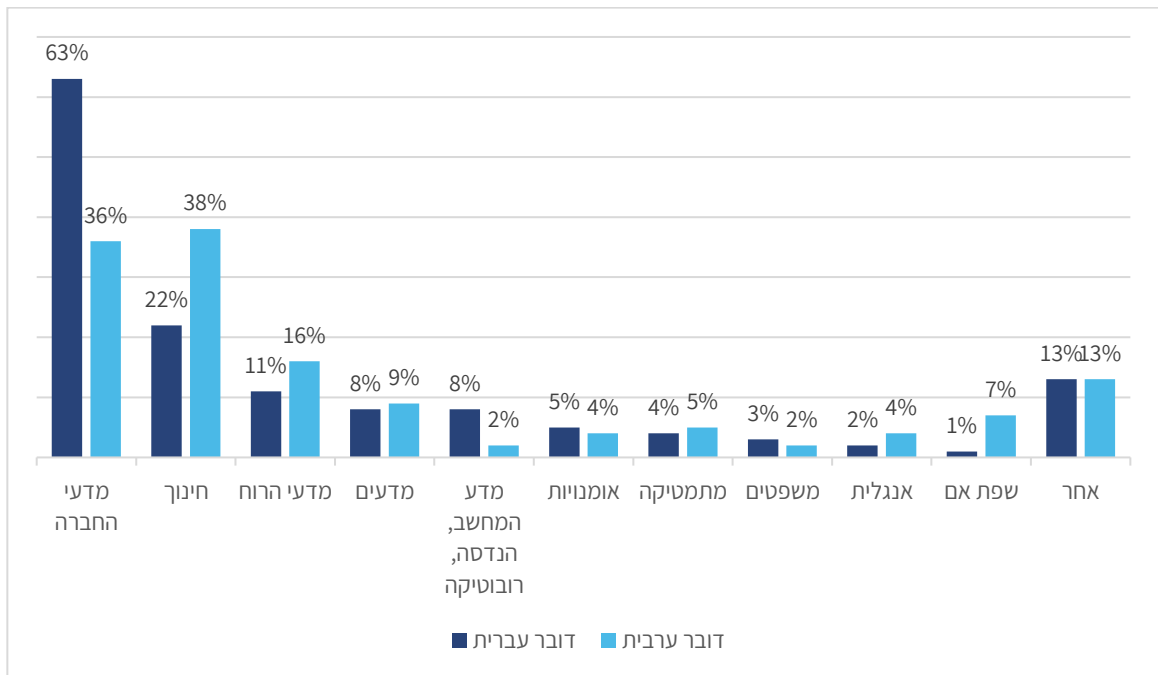
ככלל עולה מן הנתונים כי רמת ההשכלה של הבוגרים דוברי העברית גבוהה מזו של עמיתיהם דוברי הערבית: 35% מדוברי העברית הם בעלי השכלה של תואר שני ומעלה

²⁰ משרד החינוך, רשות ארצית למדידה והערכה בחינוך, [הערכת תהליך ההשתלבות של בוגרי תוכניות הסבת אקדמאים להוראה במערכת החינוך](#), יולי 2020, תמוז תש"ף.

בהשוואה ל-17% מדוברי הערבית. מנגד, שיעור הבוגרים שהם בעלי תואר ראשון בלבד גבוה יותר בקרב דוברי הערבית - 81% בהשוואה ל-65% בקרב דובר העברית.

כן נשאלו הבוגרים במסגרת הסקר אודות תחום ההתמחות שלהם, פירוט הנתונים בתרשים הבא:

תרשים 11: תחומי התמחות של בוגרי תוכניות הסבה, לפי מגזר

על פי הנתונים ההתמחויות השכיחות הן מדעי החברה (63% מדוברי העברית ו-36% מדוברי הערבית), חינוך (22% ו-38% בהתאמה) ומדעי הרוח (11% ו-16% בהתאמה). 20% מדוברי העברית ו-16% מדוברי הערבית התמחו בתחומי המתמטיקה, מדעים, הנדסה ומדעי המחשב.

3. מסלולי קריירה של בוגרי תכניות להסבת אקדמאים - השתלבות בהוראה, התמדה וקידום

נתונים על כניסה להוראה של בוגרי המסלולים השונים להכשרת אקדמאים ועל מידת ההתמדה שלהם בהוראה שפרסמה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מלמדים אף הם על הבדלים בין בוגרי המסלולים להסבת אקדמאים להוראה לבוגרי מסלולים אחרים להכשרה להוראה.

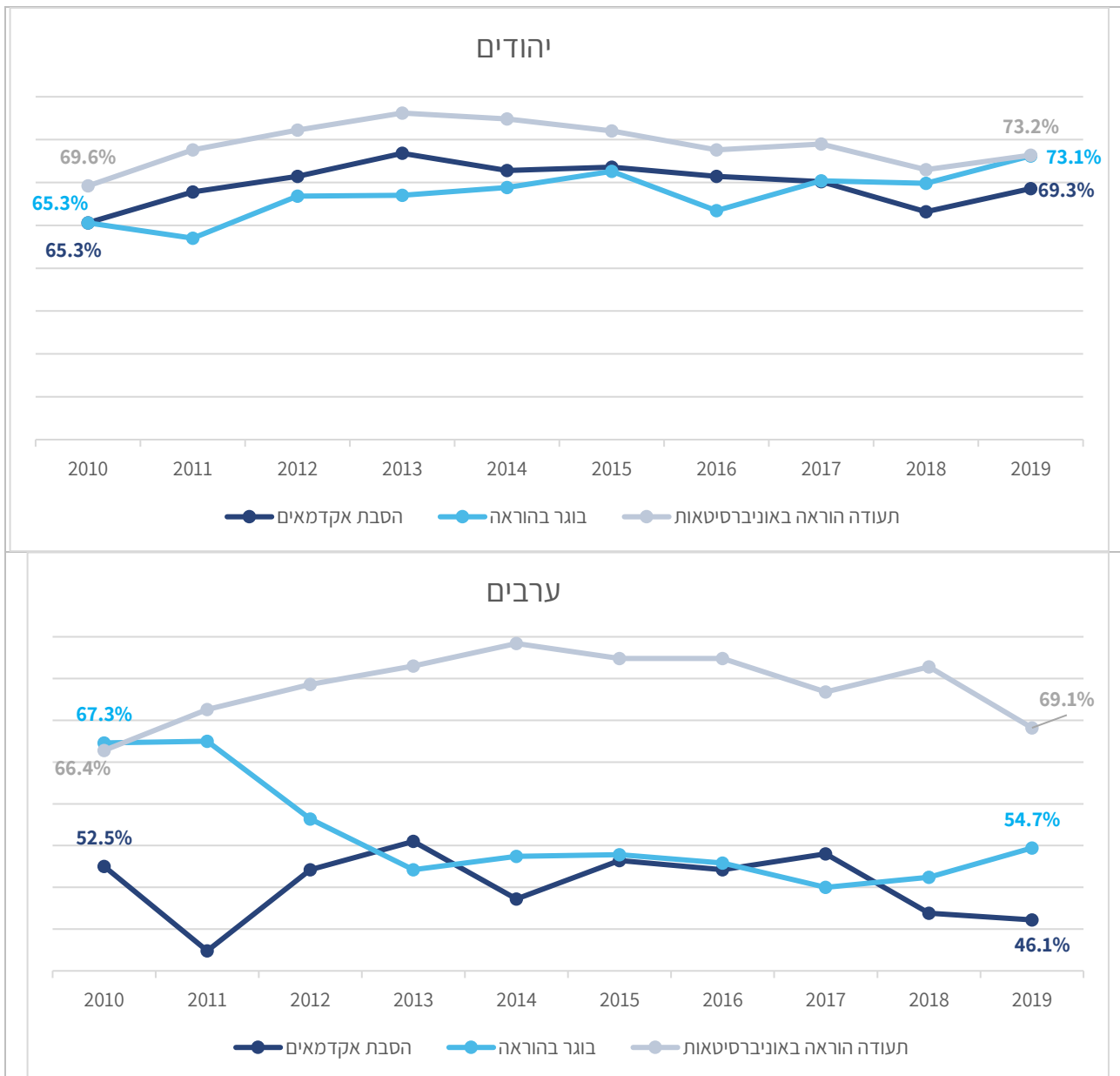
3.1 כניסה להוראה²¹

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עוקבת אחרי כניסה להוראה של מקבלי תעודת הוראה. הנתונים על כניסה להוראה של בוגרים בתום שנתיים מסיום הלימודים מלמדים כי **בסה"כ 67.8% ממקבלי תעודות הוראה בשנת 2019 נכנסו להוראה בהשוואה ל-63.9% ממקבלי**

²¹ דוד מעגן, מנהל תחום חינוך גבוה וכוח-אדם בהוראה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נתונים שונים על בוגרי הכשרות להוראה, עיבוד מיוחד לבקשת מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 3 במרץ 2022.

תעודות הוראה בשנת 2010. עם זאת יש הבדלים משמעותיים בכניסה להוראה בין בוגרי המסלולים השונים וכן בין בוגרים יהודים וערבים. כפי שמוצג בתרשימים הבאים:

תרשים 12: כניסה להוראה של בוגרי לימודים לתעודת הוראה בתום שנתיים מתוך הלימודים לפי מגזר, 2017-2008

בקרב **מקבלי תעודת הוראה יהודים** שיעור הכניסה להוראה דומה במסלולים השונים עם יתרון קטן למקבלי תעודת הוראה באוניברסיטאות ונמצא במגמת עלייה עם תנודות לכאן ולכאן בין 2010 ל-2019 – מכ-65%-69% מהבוגרים שנכנסו להוראה בשנת 2010 לכ-69% עד 73% מתוכם ב-2019. עם זאת, נראה כי בקרב בוגרי תעודת הוראה באוניברסיטאות ותוכניות להסבת אקדמאים להוראה השיעור הגבוה ביותר של הנכנסים להוראה נמצא סביב שנת 2013 ומאז יש מגמת ירידה מתונה. מנגד שיעור הנכנסים להוראה ממסיימי תוא ראשון בהוראה עלה לאורך כל התקופה כך שבעוד בשנת 2010 שיעור הנכנסים להוראה מבין הבוגרים היה נמוך ביחס

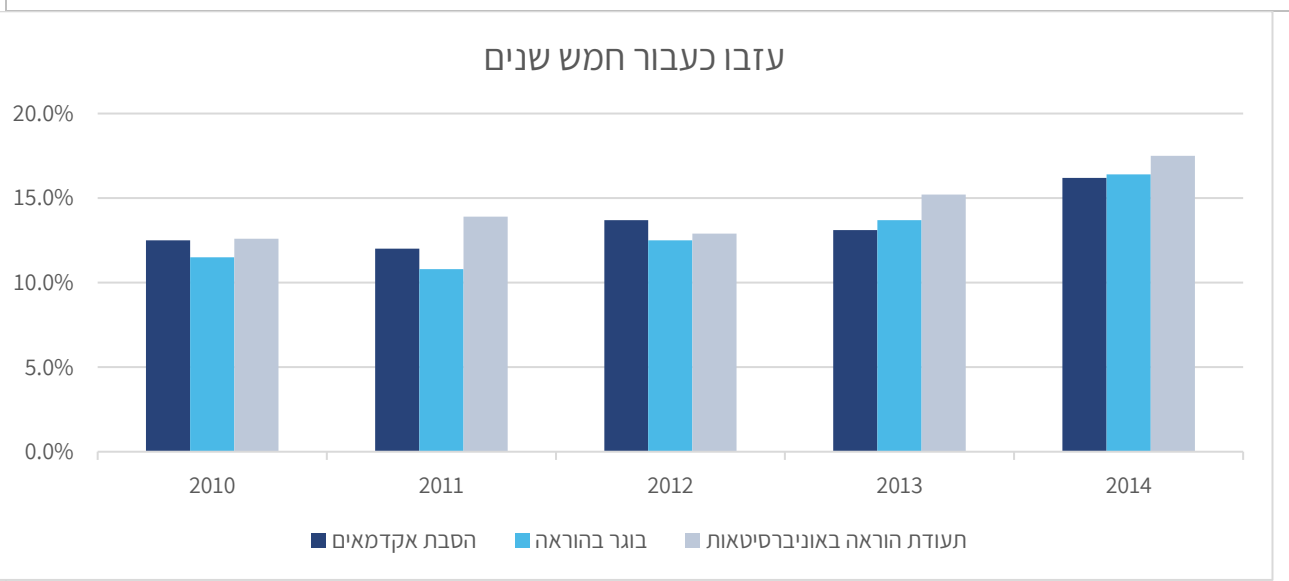
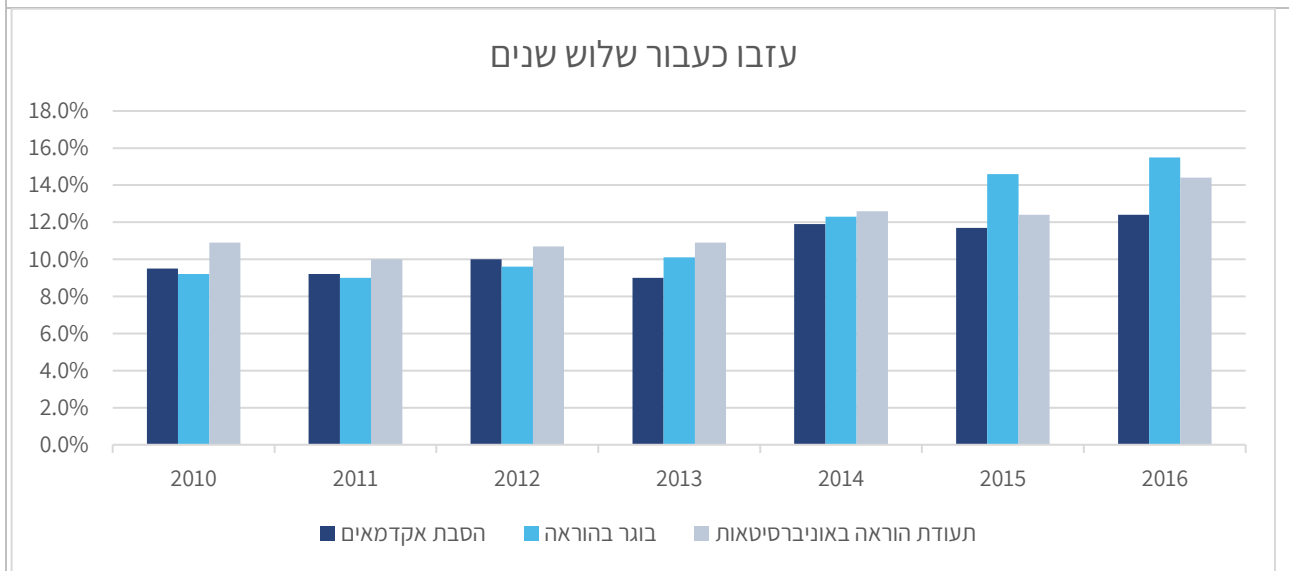
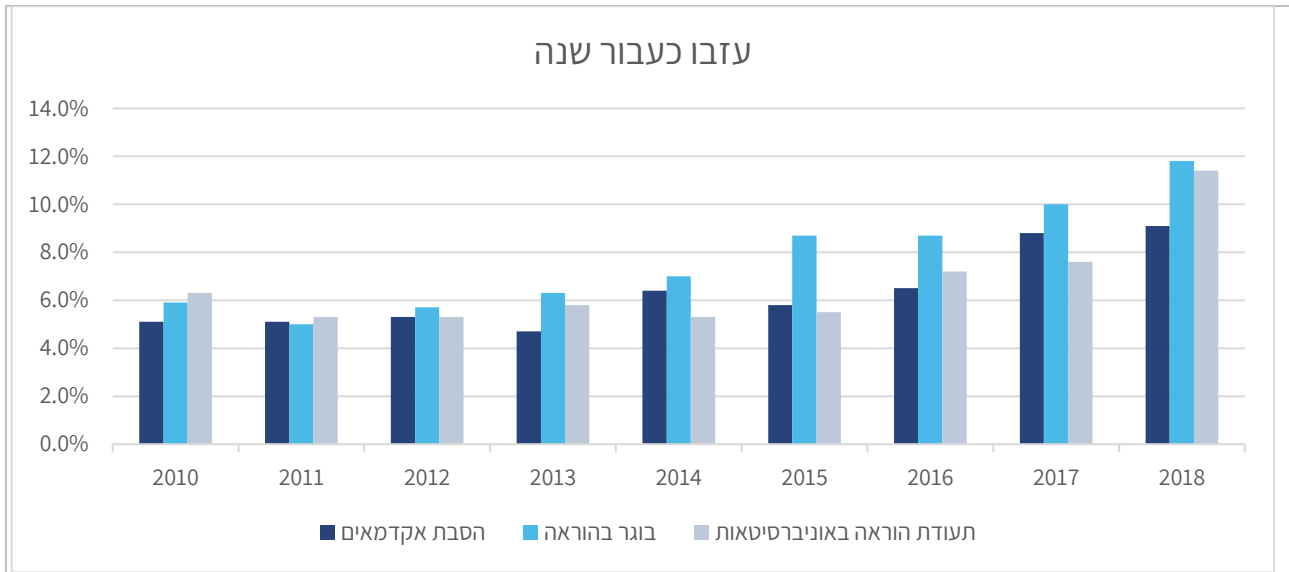
למקבלי תעודת הוראה באוניברסיטאות ודומה לזה של בוגרי התכניות להסבת אקדמאים; בשנת 2019 שיעור הנכנסים להוראה דומה לזה של מקבלי תעודת הוראה באוניברסיטאות וגבוה מזה של בוגרי התכניות להסבת אקדמאים להוראה.

תמונה שונה עולה מן הנתונים לגבי כניסה להוראה של **מקבלי תעודת הוראה ערבים** המעידים על פערים ניכרים בין בוגרי המסלולים השונים. על פי נתונים אלה שיעור הנכנסים להוראה מבין מסיימי תואר ראשון בהוראה ירד בין 2010 ל-2019 מ-67.3% מן הבוגרים ל-54.7% מתוכם. בקרב בוגרי התוכניות להסבת אקדמאים שיעור הנכנסים להוראה ירד מ-52.5% ב-2010 ל-46.1% ב-2019. בעוד בקרב מקבלי תעודת הוראה באוניברסיטאות שיעור הנכנסים להוראה נותר כמעט ללא שינוי.

3.2 התמדה בהוראה

נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על שיעור המורים החדשים בוגרי המסלולים השונים שעזבו את מקצוע ההוראה בתום שנה, שלוש שנים וחמש שנים לאחר הכניסה למקצוע מעידים כי **בשנים האחרונות חלה עלייה במספר העוזבים את ההוראה וכי עלייה זאת מצוייה בכלל המגזרים ובקרב בוגרי כל המסלולים לקבלת תעודת הוראה.**

תרשים 13: שיעורי עזיבה בקרב בוגרים שנכנסו להוראה לפי שנת כניסה להוראה, 2010-2018

העלייה המשמעותית ביותר בשיעור העוזבים חלה בקרב בוגרי תואר ראשון בהוראה, כאשר **בין 2010 ל-2018 הוכפל שיעור מסיימי תואר B.Ed שעזבו את ההוראה בתוך שנה ממועד הכניסה שלהם, שיעור הבוגרים שעזבו תוך שלוש שנים עלה בכ-70% ושיעור הבוגרים שעזבו בתוך חמש שנים עלה בכ-45%**. גם בקרב בוגרי מסלולים אחרים חלה עלייה בשיעור העוזבים את ההוראה באותם פרקי זמן אך מתונה מעט יותר.

ככלל העלייה בשיעור העוזבים בקרב מסיימי התוכניות להסבת אקדמאים הייתה נמוכה יותר מאשר בוגרי מסלולים אחרים כך שבשנה האחרונה שנבדקה היה שיעור העוזבים את מקצוע ההוראה בקרב מסיימי תוכניות אלה נמוך יותר מאשר בקרב מקבלי תעודת הוראה במסלולים אחרים: **9.1% ממסיימי תוכניות להסבת אקדמאים שנכנסו להוראה בשנת 2018 עזבו בתוך שנה; 12.4% ממי שנכנסו להוראה בשנת 2016 עזבו בתוך שלוש שנים ו-16.2% ממי שנכנסו להוראה בשנת 2014 עזבו בתוך חמש שנים.**

מחקר שהתפרסם בשנת 2017 בחן את מידת האפקטיביות של מודלים שונים להכשרה להוראה תוך השוואה בין המודל הבו-זמני שבו לימודי התוכן הדיסציפלינרי והלימודים הפדגוגיים נלמדים בעת ובעונה אחת ובסופו הסטודנטים זכאים לתואר ראשון ולתעודת הוראה ובין המודל ההמשכי המיועד לבוגרי תואר ראשון המעוניינים בקריירת הוראה (הסבת אקדמאים להוראה). המחקר הבחין בין תכניות רגילות לתכניות מואצות למצטיינים בתוך תכניות ההכשרה הרגילות אך לא בתכניות להסבת אקדמאים להוראה.

המחקר בחן מדדים הקשורים לכניסה להוראה והתמדה בה, מאפייני העיסוק בהוראה וקידום מקצועי של המשתלבים בהוראה של בוגרי מכללות להכשרה להוראה בשנים 2005 ו-2006. זאת באמצעות מעקב אחרי נתונים אדמיניסטרטיביים של משרד החינוך עד שנת 2016. על פי החוקרים **ממצאי המחקר מצביעים על יתרון המודל המשכי של הסבת אקדמאים להוראה, ביחס לבוגרי המסלולים הרגילים להכשרה להוראה ובפרט בכל הנוגע לכניסה להוראה והתמדה בה וקידום לתפקידים בתוך מערכת החינוך**. עם זאת צוין כי המחקר התמקד כאמור בבוגרי התכניות בשנים 2005 ו-2006 ובשנים שחלפו חלו שינויים בפרופיל הלומדים בתכניות אלא הנובעים משינויים במערכת ההשכלה הגבוהה ומפתיחתן של מכללות אקדמיות המעניקות תואר ראשון. מנגד חל שינוי בפרופיל הלומדים לתואר ראשון בהוראה, בין היתר, בשל העלת סף הקבלה לתכניות אלה על ידי משרד החינוך.²²

בנוסף, הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך במשרד החינוך פרסמה בשנת 2020 מחקר מקיף בנושא "הערכת תהליך ההשתלבות של בוגרי תוכניות הסבת אקדמאים להוראה במערכת החינוך". הוא כלל כ-1,200 בוגרים של תוכניות הסבה לאקדמאים שלמדו בשנים 2014 ו-2015. במסגרת המחקר נשאלו המשיבים בין השאר על הסיבות שהובילו להחלטה על הסבה להוראה, השתלבותם בבית הספר ותפקידים שהם ממלאים, עמדותיהם לגבי מסלול ההסבה שעברו ועמדותיהם לגבי מערכת החינוך.

²² רות זוזובסקי, סמדר דוניצה-שמידט, "גיוס מורים איכותיים, הכשרתם, התמדתם והתפתחותם האקדמית: השוואה בין מודלים שונים של תכניות הכשרה להוראה", דפים – כתב עת לעיון ולמחקר בחינוך, מכון מופ"ת, גליון 66, תשע"ח, 2017.

המחקר עסק בהרחבה בנושא עזיבת בוגרי הסבת אקדמאים להוראה את מערכת החינוך. על פי ממצאי המחקר, **19% מבין המשיבים דוברי העברית ו-22% מבין המשיבים דוברי ערבית לא עבדו בהוראה במועד עריכת המחקר (קיץ 2019). כמחצית ממי שלא עבדו בהוראה (57% מדוברי העברית ו-51% מדוברי הערבית) דיווחו כי עבדו בעבר בבתי ספר ועזבו. מרבית העוזבים עשו זאת במהלך שלוש השנים הראשונות להוראה.**

כותבי המחקר מעידים כי התמונה העולה ממנו לגבי המפגש של המוסבים עם בתי הספר ומערכת החינוך היא מורכבת וכוללת היבטים רבים לרבות: המציאות והתרבות הארגונית בכל בית הספר, האדמיניסטרציה במשרד החינוך, תפיסות ועמדות בבתי הספר כלפי המוסבים והמדיניות והפעילות לקליטתם בבתי הספר. לעזיבת מוסבים את ההוראה בעקבות מפגש זה יש סיבות מגוונות ובהן **תנאי עבודה קשים, פער בין הציפיות מן העבודה בהוראה לבין המציאות, תגמול נמוך וחוסר בהדרכה ובליווי בתחילת הדרך.**²³

כן אנו רואים הבדלים בין מקבלי תעודת הוראה ערבים ויהודים בשיעור ההתמדה בעבודה במערכת החינוך. שיעור העזיבה של מורים חדשים ערבים נמוך משיעור זה בקרב מורים יהודים - 17.5% מבוגרי לימודי הוראה יהודים שנכנסו להוראה בשנת 2017 עזבו את ההוראה בתוך חמש שנים בהשוואה ל-11.8% מבוגרי לימודי הוראה ערבים שנכנסו להוראה בשנה זאת. אך גם באוכלוסיית המורים הערבים ניכרת מגמת העלייה בשיעור המורים החדשים שעוזבים את ההוראה, ובשנים האחרונות ההבדלים בין מורים ממגזרים שונים מצטמצמים בהקשר זה. כן עולה כי בשני המגזרים מגמת העלייה בשיעור העזיבה את מקצוע ההוראה ניכרת יותר בקרב בוגרי תואר ראשון בהוראה מאשר בקרב בוגרי מסלולים אחרים.

3.3 קידום לתפקידי ריכוז וניהול

אחד המדדים לבחינת תרומתם של בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים להוראה למערכת החינוך הוא התפקידים שהם ממלאים בבתי הספר ומסלול הקידום המקצועי שלהם.

בשני מחקרים עדכניים על בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים להוראה הובאו נתונים בנושא זה. מחקר של הרשות הלאומית למדידה והערכה במשרד החינוך שפורסם בשנת 2020 בדק את השתלבותם במערכת החינוך של בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים בשנים 2014 ו-2015. על פי ממצאי המחקר מבין בוגרי התוכניות שהשתלבו במערכת החינוך **17% מהבוגרים דוברי העברית ו-25% מהבוגרים דוברי העברית דיווחו שהם כרבע מן הבוגרים משמשים כרכזים, 53% מדוברי העברית ו-39% מדוברי הערבית משמשים כמחנכי כיתה וכשני שלישים מן המורים בשני מגזרי השפה הם מורים מקצועיים.**

בהקשר של מענה בתי הספר לצרכים של המוסבים ציינו כותבי המחקר כי הצורך בהכרה בהישגיהם בעבר וביכולתם להתמודד עם האתגר החדש והצורך בהערכה לצעד שעשו, שאיפה

²³ משרד החינוך, רשות ארצית למדידה והערכה בחינוך, [הערכת תהליך ההשתלבות של בוגרי תוכניות הסבת אקדמאים להוראה במערכת החינוך](#), יולי 2020, תמוז תש"ף.

בקרב בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים בשנים 2014 ו-2015 17% מהבוגרים דוברי העברית ו-25% מהבוגרים דוברי העברית דיווחו שהם חלק מצוות הניהול בבתי ספרם.

לעשייה משמעותית למען החברה ועצמם ורצון לתקן את המערכת ולשפר אותה מתוך הנסיון הניהולי או הביצועי במערכות אחרות הם, בקרב חלק גדול מהמוסבים, בין הגורמים המרכזיים להחלטה על הסבה להוראה. על פי הכותבים, כאשר ניתן בבתי הספר מענה לצרכים אלה באמצעות מתן תפקידי ניהול וריכוז הולמים למוסבים הובעו תחושות חיוביות מאוד על ידי המוסבים. עם זאת צוין כי מידת הערנות והמודעות של בתי הספר הקולטים לצרכים אלו של המוסבים מועטה מדי.²⁴

במסגרת מחקר שהתפרסם בשנת 2017 ובדק את מידת האפקטיביות של מודלים שונים להכשרה להוראה הובאו נתונים על קידומם המקצועי של הבוגרים. המחקר עקב, באמצעות נתונים אדמיניסטרטיביים של משרד החינוך, במשך עשר שנים אחרי כ-12,000 בוגרי שני מחזורים של תוכניות הכשרה להוראה במכללות להכשרת מורים אשר סיימו את לימודיהם בשנים 2005 ו-2006, בתוכם כ-1,550 בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים להוראה.

על פי הנתונים שנאספו במסגרת המחקר, בסה"כ כ-38.2% מבוגרי המסלולים להכשרת אקדמאים במכללות שהשתלבו בהוראה מילאו תפקידי ריכוז, ניהול והנחיה במערכת החינוך כ-10 שנים לאחר סיום לימודיהם, שיעור דומה לשיעור ממלאי התפקידים מבין בוגרי תכניות הכשרה להוראה למצטיינים וגבוה ביחס לבוגרי תכניות הכשרה רגילות. פירוט הנתונים בהבחנה בין תפקידי ריכוז חברתיים ומינהליים, תפקידי ריכוז דיסציפלינריים, תפקידי חניכה והדרכה בבית הספר ומחוצה לו ותפקידי ניהול (כולל מנהל וסגן מנהל אך לא כולל גננות המוגדרות כמנהלות גן) מוצג בטבלה להלן:

טבלה 2: שיעור בעלי תפקיד ריכוז, הנחיה וניהול מבין בוגרי מסלולים להכשרה להוראה, 2015

בוגרי תכניות הסבה לאקדמאים	בוגרי תכניות הכשרה מואצות למצטיינים	בוגרי תכניות הכשרה רגילות	
14%	10%	10%	תפקידי ריכוז חברתיים ומינהליים
15%	20%	11%	תפקידי ריכוז מינהליים ודיסציפלינריים
5.8%	5.6%	1.9%	תפקידי הנחיה והדרכה
4%	1.3%	1.9%	תפקידי ניהול
38.2%	37.1%	24.6%	שיעור כולל של בעלי תפקידים

כותבות המחקר מסכמות כי אמנם פרק זמן של עשר שנים שבו נערך המחקר מגביל את יכולת ההתקדמות המקצועית במערכת החינוך, ובפרט בנוגע לתפקידי ניהול, אולם הנתונים מעידים

²⁴ משרד החינוך, רשות ארצית למדידה והערכה בחינוך, [הערכת תהליך ההשתלבות של בוגרי תוכניות הסבת אקדמאים להוראה במערכת החינוך](#), יולי 2020, תמוז תש"ף.

על מגמה ולפיה השיעור הגבוה של המחזיקים בתפקידים השונים הוא בעיקר בקרב בוגרי תוכניות הכשרת האקדמאים ובוגרי תכניות המצטיינים.²⁵

נתונים עדכניים על בוגרי תכניות ייחודיות להסבת אקדמאים להוראה (ראו בהרחבה בפרק 5.2 להלן) שנאספו על ידי תוכניות אלה מעידים כי מבין בוגרי תוכנית חותם 45% מן המלמדים במערכת החינוך הם בעלי תפקידי רוחב בבתי הספר, 55% מחנכים, 40% בתפקידי ניהול בבתי הספר, 34% מגישים לבגרות ו-26% מלמדים מדעים ומתמטיקה.²⁶

סקר שנערך במסגרת תוכנית מהיי-טק להוראה בקרב כ-550 בוגרים שסיימו את התוכנית בשנים 2014 עד 2021 מצא כי כ-436 מתוכם (79.2%) מלמדים במערכת החינוך. מתוכם כ-13% רכזי מקצוע, 11% מחנכי כיתות ו-1.5% ממלאים תפקידי ניהול (מנהלים, סגן מנהל או רכז שכבה).²⁷

4. הכרה בוותק של בוגרי תכניות להסבת אקדמאים

בשכר המורים בישראל מובאים בחשבון כמה מרכיבים, ובהם השכלה אקדמית, ביצוע תפקידים נוספים בבית הספר (רכזים מקצועיים, מחנכים וכדומה), דרגה, הכשרה פדגוגית (גמולי השתלמות, וותק.

לפי טבלאות השכר שמפרסם משרד החינוך, רכיב הוותק מוסיף לשכרם של מורים בהסכם אופק חדש 2% מדי שנה עד השנה השביעית להעסקתם ו-1% לשנה בשנים הבאות.²⁸

מסמך מרכז המחקר והמידע של הכנסת בנושא שכר המורים משנת 2020 מציין כי רכיב הוותק הוא הרכיב הדומיננטי ביותר בקביעת שכרם של מורים בישראל, והוא משפיע באופן ניכר על פערי השכר בין מורים מתחילים לוותיקים, במיוחד בחינוך היסודי ובחטיבות הביניים. עובד הוראה בקדם יסודי ירוויח בשיא הוותק ושיא ההכשרה שלו בממוצע פי 2.85 מעובד הוראה מתחיל במינימום ההכשרה שלו; בחינוך היסודי ירוויח עובד ותיק פי 2.75 מעובד מתחיל; בחטיבת הביניים – פי 2.73, ובחטיבה העליונה פי 2.33.²⁹

נתוני דוח הממונה על השכר באוצר לגבי מערכת החינוך הממשלתית בשנת 2020 מעידים כי עובד הוראה בסוף הקריירה ירוויח פי 3.7 מעובד הוראה מתחיל. במידה ושניהם יעבדו במשרה מלאה הפער יצטמצם כך שעובד הוראה בסוף הקריירה ירוויח פי 2.4 מעובד הוראה מתחיל. פירוט נתוני הממונה על השכר על שכר חודשי ממוצע כתלות בוותק ההוראה בתרשים הבא³⁰:

²⁵ רות זוזובסקי, סמדר דוניצה-שמידט, "גיוס מורים איכותיים, הכשרתם, התמדתם והתפתחותם האקדמית: השוואה בין מודלים שונים של תכניות הכשרה להוראה", דפים – כתב עת לעיון ולמחקר בחינוך, מכון מופ"ת, גליון 66, תשע"ח, 2017.

²⁶ משרד החינוך, מענה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת – תכניות להסבת אקדמאים, 26 בינואר 2022

²⁷ מהייטק להוראה, סקר בוגרים, נתקבל באמצעות ורד מנשה, לשכת מנכ"לית משרד החינוך, 7 באפריל 2022.

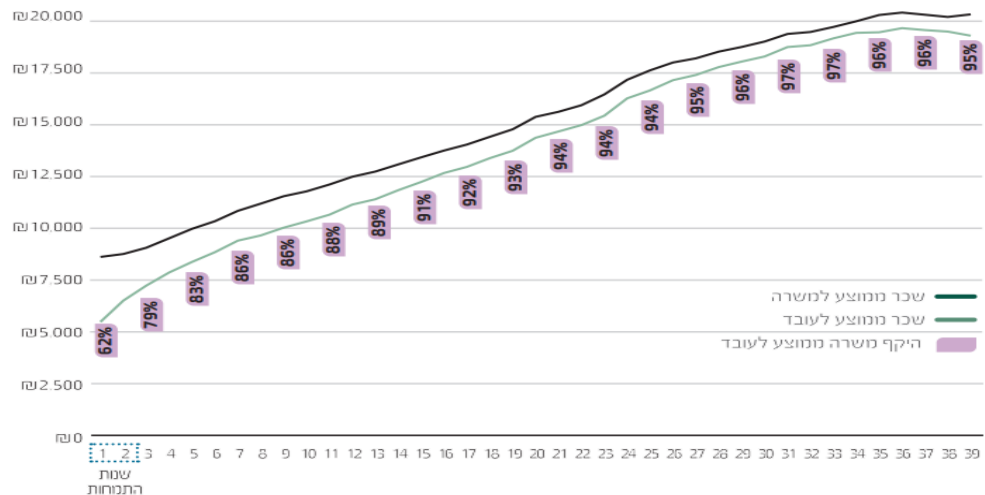
²⁸ משרד החינוך, תנאי שירות עובדי הוראה, [טבלאות שכר לעובדי הוראה בהסכם אופק חדש](#), כניסה ב-3 במרץ 2022.

²⁹ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [שכר עובדי הוראה בישראל בהשוואה לשכרם במדינות החברות בארגון ה-OECD](#), כתיבה: נטע משה, 14 בדצמבר 2020.

³⁰ משרד האוצר, הממונה על השכר, [דין וחשבון על הוצאות השכר במערכת החינוך הממשלתית לשנת 2020](#), אוקטובר 2021, תשרי תשפ"ב

שכר חודשי ממוצע כתלות בוותק הוראה

מערכת החינוך הממשלתית - תש"ף, 2019-2020

4.1 הליך ההכרה בוותק מקצועי מוקדם

הוראות משרד החינוך בדבר ותק של עובדי הוראה מעוגנות בתקנון שירות עובדי הוראה. במסגרת כללים אלה נקבעו גם כללי הכרה בוותק מקצועי בגין עבודה שקדמה להוראה. הכלל המרכזי המנחה את ההכרה בוותק במקצוע ההתמחות הוא הזיקה בין התואר האקדמי, מקצוע ההוראה והעבודה שנעשתה בתחום המקצוע לפני העבודה בהוראה. ככל שמתקיימת זיקה מלאה בין שלושת התחומים, מוכרות כל שנות העבודה הקודמת, אם מתקיימת זיקה חלקית בין מקצוע הלימוד למקצוע העבודה מוכרת מחצית הוותק.³¹ על פי הוראות תקנון שירות עובדי הוראה: "עובד הוראה שהוא בעל תואר אקדמי ומלמד את מקצוע התמחותו בבתי הספר, יחשבו כל שנות עבודתו המוכרות במקצועו האקדמי, לאחר קבלת הדיפלומה, כשנות ותק בהוראה". כן נקבע כי עבודה בהוראה או בהדרכה בתקופת שירות סדיר, שירות קבע או שירות במשטרת ישראל וכן תקופת שירות של קצין בצה"ל או במשטרת ישראל תיחשב לשנות ותק בהוראה.³²

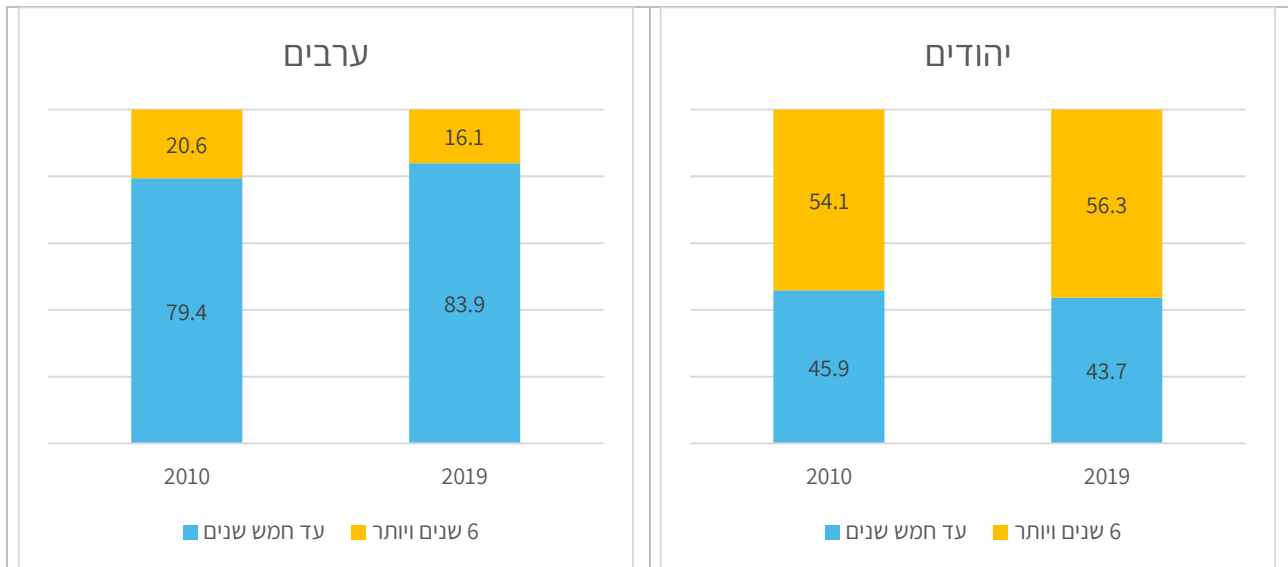
להכרה בוותק מקצועי קודם חשיבות מיוחדת עבור מורים בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים להוראה. בניגוד לבוגרי מסלולים אחרים שמגיעים לרוב להוראה זמן קצר לאחר סיום הלימודים האקדמיים שלהם, בוגרי התוכניות להסבת אקדמאים להוראה עשויים להצטרף לתוכניות אלה זמן רב אחרי סיום לימודיהם ולאחר שנים של עיסוק במקצועם במסגרת הליך של הסבה מקצועית או קריירה שנייה. על פי נתונים שהתקבלו מן הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מבין

³¹ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [הכרה בוותק מקצועי קודם למורים בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים להוראה](#), כתיבה: אסף ויינגר, 25 באוקטובר 2015.

³² משרד החינוך, תקנון שירות עובדי הוראה, פרק 1.29.3.2 עבודה המזכה בוותק מלא

בוגרי התוכניות להסבת אקדמאים להוראה, כמחצית סיימו את ההכשרה להוראה שש שנים ויותר אחרי סיום התואר האקדמי. כפי שניתן לראות יש הבדלים ניכרים בהקשר זה בין יהודים וערבים והבדלים אלה הולכים וגדלים בין 2010 ל-2019.³³

תרשים 14: מספר שנים בין סיום התואר האקדמי לסיום לימודי ההוראה בקרב בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים, 2010-2019

על מנת לקבל הכרה בוותק המקצועי נדרשים מורים להגיש מסמכים המעידים על ההשכלה וההיסטוריה התעסוקתית שלהם למשרד החינוך.

על פי משרד החינוך, ההכרה בוותק היא פועל יוצא של עמידה בכללים המפורטים בתקנון שירות עובדי הוראה. הבקשה מוגשת למחוז והמחוז דן בבקשות בהתאם להוראות התקנון. במקרים של הכרה בוותק מקצועי, הבדיקה נעשית על ידי ועדה במטה, השוקלת את הבקשות וקובעת את הזיקה בין העבר התעסוקתי של המורה למקצוע ההוראה שלו תוך קבלת חוות דעת מן המפמ"ר של תחום הדעת הרלוונטי ועל בסיס המסמכים המוגשים לה. בכל שנה מוגשות מאות בקשות להכרה בוותק קודם ובשנת 2021 הוכר ותק קודם על בסיס עבודה במקצוע ל-183 מורים, בהם 122 מורים שהוכר להם ותק מלא ו-61 שהוכרה להם מחצית הוותק. כן צויין כי בכוננת משרד החינוך לדייק את ניסוחי תקנון שירות עובדי הוראה בעניין הכרה בוותק.³⁴

בהקשר זה נציין כי, מרכיב משמעותי נוסף בשכר מורים בהסכם "אופק חדש" הוא דרגת הקידום. עובד הוראה בהסכם "אופק חדש" בחינוך היסודי ובחטיבות הביניים זכאי לקידום

³³ דוד מעגן, מנהל תחום חינוך גבוה וכוח-אדם בהוראה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נתונים שונים על בוגרי הכשרות להוראה, עיבוד מיוחד לבקשת מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 3 במרץ 2022

³⁴ משרד החינוך, מענה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת – תכניות להסבת אקדמאים, 26 בינואר 2022, סוניה פרץ, מנהלת אגף בכיר כוח אדם בהוראה, משרד החינוך, שיחת טלפון, 8 במרץ 2022. דואל אלקטרוני, 3 באפריל 2022.

בדרגה מ-1 עד 9 המותנה בפרק זמן נדרש לשהייה בדרגה, צבירת שעות פיתוח מקצועי והערכת המנהל או המפקח. קידום בדרגה מקנה תוספת של 7.5% בשכר העובד.³⁵

על פי משרד החינוך ההכרה בוותק על בסיס תעסוקה במקצוע היא לצרכי שכר בלבד ודרגתו של המורה באופן חדש נקבעת על פי הסכמי השכר הרלוונטיים לאופן העסקתו. בהסכם אופק חדש יש הבחנה בהסכם בין מורה חדש (שלא עבד בהוראה) לבין מורה קיים (שעבד בהוראה בחינוך רשמי או מוכר שאינו רשמי). דרגתו של מורה חדש מתחילה ב-1, דרגתו של מורה קיים נקבעת בהמרה בתאם לנתוניו האישיים ועל פי כללי ההסכם. בהסכם עוז לתמורה, השכר ישולם למורה על פי דרגת ההשכלה והוותק שהוכר. לדברי מנהלת אגף בכיר כוח אדם בהוראה במשרד החינוך, גב' סוניה פרץ, בעבר התבצעו המרות של וותק מקצועי בדרגות שכר בטעות, והטעות תוקנה.³⁶

ממינהלת תוכנית היי-טק להוראה (ראו בהרחבה על התוכנית בסעיף 5.1) העוסקת בהכשרת מהנדסי היי-טק להוראה במערכת החינוך נמסר כי בהיעדר הכרה בוותק לצרכי דרגה בהסכם 'אופק חדש' נוצר פער גדול בין שכרם של מורים בחטיבה העליונה, לבין שכרם של מורים בחטיבת ביניים. כתוצאה מכך, מעדיפים מורים המוכשרים באמצעות התוכנית לעבוד בחטיבה העליונה ולא בחטיבת הביניים.³⁷

4.2 מחקר ראמי"ה – פערים בין ותק מקצועי קודם של מורים לוותק שהוכר להם על ידי משרד החינוך³⁸

על פי ממצאי מחקר שפורסם על ידי ראמי"ה בשנת 2020, כ-30% בלבד מהמורים דיווחו על הכרה התואמת לפי תפיסת את מספר שנות הנסיון המקצועי שרכשו קודם לתחילת העבודה בהוראה

מחקר בנושא השתלבות בוגרי תוכניות להסבת אקדמאים במערכת החינוך שפרסמה הרשות הארצית למדידה והערכה במשרד החינוך בשנת 2020 עסק בהרחבה בהכרה בוותק קודם של הבוגרים. במסגרת המחקר נערך סקר בקרב כ-700 בוגרים שסיימו את לימודיהם בשנים 2014 ו-2015 והשתלבו בהוראה במערכת החינוך, ובו נבחן העיסוק הקודם של המורים לפני כניסתם להוראה והתאמתו לוותק שהוכר להם. המחקר מצא **פערים משמעותיים בין הדיווח של המורים על עיסוק בתחום ההתמחות שלהם לבין הוותק שהוכר להם.** זאת הן כהכרת חסר – כלומר למורים הוכר פחות ותק ממה שהם תפסו כרקע המקצועי הרלוונטי; והן כהכרת יתר, הוותק המקצועי שהוכר למורים היה גבוה מן הרקע המקצועי הרלוונטי שלהם.

על פי נתוני המחקר 48% מן המורים בוגרי התוכניות להסבת אקדמאים להוראה בחינוך היסודי דיווחו כי צברו שנות ותק בתחום ההתמחות שלהם. בחינוך העל-יסודי שיעור המשיבים שדיווחו

³⁵ משרד החינוך, פורטל עובדי הוראה, [קביעת דירוג ודרגה באופק חדש](#), כניסה ב-7 במרץ 2022. נציין כי בהסכם "עוז לתמורה" קיים הסדר אחר ולפיו ביצוע תפקידים כגון מחנך, רכז טיולים ורכז מקצוע מזכה בנקודות זכות הנצברות לדרגות קידום בשיעור מצטבר של עד 6.69% מהשכר בסה"כ. כן ניתן לקבל תוספת שכר באמצעות צבירת גמולי השתלמות (משרד החינוך, פורטל עובדי הוראה, רפורמת עוז לתמורה).

³⁶ סוניה פרץ, מנהלת אגף בכיר כוח אדם בהוראה, משרד החינוך, שיחת טלפון, 8 במרץ 2022.

³⁷ נחום חופרי, מינהלת היי-טק להוראה, שיחת טלפון, 29 במרץ 2022.

³⁸ משרד החינוך, רשות ארצית למדידה והערכה בחינוך, [הערכת תהליך ההשתלבות של בוגרי תוכניות הסבת אקדמאים להוראה במערכת החינוך](#), יולי 2020, תמוז תש"ף.

ל-64% מהורים
 בחינוך היסודי ול-
 65% מהמורים
 בחינוך העל-יסודי
 אשר דיווחו שעסקו
 לפני ההוראה בתחום
 התמחותם הוכר ותק,
 אך גם ל-61% ול-
 56% בהתאמה
 מהמורים אשר לא
 עסקו בתחום
 התמחותם לפני
 ההסבה להוראה.

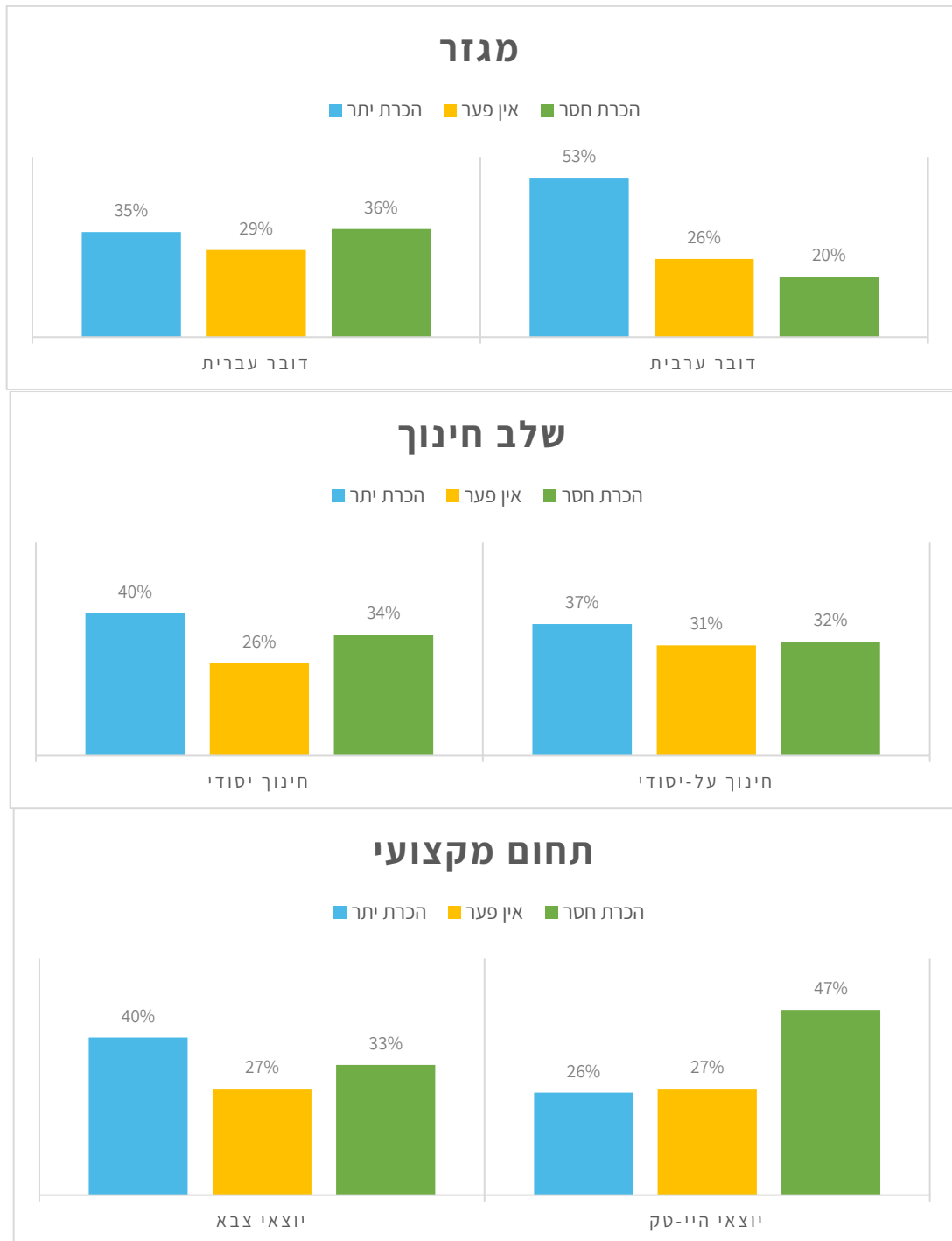
על ותק במקצוע ההתמחות עמד על 50%. בהקשר זה יש פערים בין דוברי עברית לדוברי ערבית – בקרב דוברי ערבית 36% בלבד דיווחו על ותק במקצוע ההתמחות, לעומת 51% מדוברי העברית. כן דיווחו דוברי הערבית על שנות ותק מועטות יותר מדוברי העברית.

לעומת זאת, נתונים מתוך דיווחי המשיבים על הכרה בוותק המקצועי שלהם על ידי משרד החינוך מעידים כי בקרב דוברי עברית ל-63% ממי שדיווחו שעסקו לפני ההוראה בתחום התמחותם הוכר ותק קודם, אך גם ל-55% מאלה שדיווחו שלא עסקו בתחום התמחותם לפני ההוראה. בקרב דוברי ערבית, 71% מהבוגרים שדיווחו על עיסוק בתחום התמחותם לפני ההוראה ו-69% מאלה שלא עסקו בתחום ההתמחות לפני ההוראה קיבלו הכרה בוותק קודם. תמונה דומה התקבלה בניתוח לפי שלב חינוך: ל-64% מהורים בחינוך היסודי ול-65% מהמורים בחינוך העל-יסודי אשר דיווחו שעסקו לפני ההוראה בתחום התמחותם הוכר ותק, אך גם ל-61% ול-56% בהתאמה מהמורים אשר לא עסקו בתחום התמחותם.

על פי המחקר **מדיווחי המורים עולה שבמקרים רבים ההכרה אינה תואמת את תפיסתם בדבר שנות הניסיון בפועל: כ-30% בלבד מהמורים דיווחו על הכרה התואמת לפי תפיסתם את מספר שנות הניסיון שלהם.** כשליש מדוברי העברית וכמחצית מדוברי הערבית דיווחו על הכרת-יתר, כלומר הוותק שהוכר גבוה ממספר שנות הניסיון. שאר המורים (36% מדוברי העברית ו-20% מדוברי הערבית) מדווחים על הכרת-חסר, כלומר הוותק שהוכר נמוך משנות הניסיון בפועל.

בבדיקת הפערים בין הוותק שהוכר לוותק שעליו דיווחו הבוגרים לפי מגזר ושלב חינוך וכן בקרב יוצאי צבא ויוצאי הייטק עולים הבדלים ניכרים בין אוכלוסיות אלה בסוג ובהיקף הפערים כפי שמוצג בתרשימים הבאים. הנתונים בתרשימים מתייחסים למורים שהוותק שהוכר להם היה נמוך מן הוותק שהם דיווחו עליו (הכרת חסר), מורים שהוותק שהוכר להם היה גבוה מן הוותק שדיווחו עליו (הכרת יתר) ומורים שלא נמצא פער בין הוותק שדיווחו עליו לוותק שהוכר להם על ידי משרד החינוך:

תרשים 15: פערים בין דיווח על וותק קודם לבין הכרה בוותק, מחקר ראמ"ה 2020

מן הנתונים עולה כי האוכלוסיות שבהן התאמה בין הוותק המקצועי הקיים לוותק שהוכר היא הנפוצה ביותר הם מורים בחינוך העל-יסודי ומורים דוברי עברית, אך גם בהם שיעור המדווחים על היעדר פער בין הוותק המקצועי לבין הוותק שהוכר הוא נמוך – 31% בחינוך העל-יסודי ו-29% בקרב מורים דוברי עברית.

הכרת יתר נפוצה ביותר בקרב מורים דוברי ערבית (53% דיווחו כי הוותק שהוכר להם גבוה מהוותק שלהם) ונפוצה פחות בקרב מורים יוצאי הייטק. מנגד שיעור המדווחים על הכרת חסר

גבוה במיוחד בקרב יוצאי הייטק – 47% מתוכם דיווחו על הכרת חסר כאשר עבור מרביתם הוותק שהוכר היה נמוך בשש שנים ויותר מן הוותק שדיווחו עליו.

ניתוח נוסף שביצעו במסגרת המחקר בדק את הפערים בין הוותק המקצועי לוותק המוכר לפי תחום התמחות ומצא כי הכרת חסר גבוהה יחסית בקרב מוסבים שעסקו בתחום המשפטים (67% מהם דיווחו כי הוותק שהוכר להם נמוך משנות הנסיון שלהם), בקרב מוסבים מתחום מדעי המחשב, הנדסה ורובוטיקה עומד שיעור זה על 56% ובקרב מוסבים מתחום האמנות על 52%. לעומת זאת מוסבים בעלי התמחות בשפת אם (75%), באנגלית (47%), בחינוך (47%) ובמדעי הרוח (46%) מדווחים כי הוותק שהוכר להם גבוה משנות הנסיון שלהם.

על פי כותבי המחקר **הפער נובע ככל הנראה מהבדלים בין הקריטריונים המשמשים להכרה בוותק על ידי משרד החינוך כפי שהם מוגדרים בתקנון שירות עובדי הוראה לבין תפיסת המורים את שנות הנסיון שלהם** וציינו כי "פער זה גורם לתחושת חוסר הוגנות בקרב המורים". בהמלצות המחברים נכתב בהקשר של ההכרה בוותק, כי: "מומלץ לבחון כיצד ניתן להקל בסוגיה זו, הן על ידי פיתוח נוהל כולל וברור, שבו יוסבר תהליך ההכרה ויכיל רשימה מפורטת ומסודרת של כל המסמכים הנדרשים לצורך זה, והן על ידי הנחיה והכשרה של אנשי מנגנון משרד החינוך לטיפול יעיל, מהיר ומכבד בסוגיה זו. בנוסף מומלץ לבחון האם ובאילו מקרים ניתן לפתח מחוונים אשר יאפשרו ביצוע של ההכרה באופן ממוחשב ללא צורך בבדיקה פרטנית על ידי מפמ"רי המקצוע."

ממשרד החינוך נמסר כי המחקר נגע לשנים 2014 ו-2015 ומאז התרחשו שינויים בהליך הקליטה של מורים במערכת החינוך.³⁹ עם זאת, לא צויין מה היו שינויים אלה וכיצד השפיעו על ההכרה בוותק מוקדם.

5. תכניות ייחודיות ומואצות להסבת אקדמאים להוראה

לצד התוכניות הרגילות להסבת אקדמאים להוראה פועלות תכניות ייחודיות להסבת אקדמאים שמציעות לאנשים עם תואר אקדמי ורקע מקצועי רלוונטי הסבה להוראה בתכנית מואצת שמאפשרת תחילת עבודה בהוראה תוך זמן קצר יחסית, הטבות בשכר הלימוד ובחלקן סיוע בהשמה וליווי בתחילת ההעסקה כמורה. זאת לעיתים תוך התחייבות המשתתפים לתקופת העסקה מינימלית במערכת החינוך. תוכניות אלה הן תוצאה של שיתוף פעולה בין משרד החינוך, גופים אקדמיים, רשויות מקומיות ו/או גופים במגזר השלישי.

על פי משרד החינוך, מטרת התוכניות הייחודיות:

- למשוך להוראה כוחות איכותיים ובכך להעלות את התדמית הציבורית של מקצוע ההוראה;

³⁹ סוניה פרץ, מנהלת אגף בכיר כוח אדם בהוראה, משרד החינוך, דואר אלקטרוני, 10 באפריל 2022.

בקרב יוצאי הייטק שיעור גבוה במיוחד של מדווחים על הכרת חסר - 47% מתוכם דיווחו על הכרת חסר כאשר עבור מרביתם הוותק שהוכר היה נמוך בשש שנים ויותר מן הוותק שדיווחו עליו.

- להציע קריירה שנייה לאנשים בעלי נסיון בתעשייה ובהיי-טק;

- לתת מענה למחסור במורים במקצועות מסויימים כגון אנגלית, מתמטיקה וטכנולוגיה.⁴⁰

כן נמסר משרד החינוך כי בעקבות מחסור במורים בשנים האחרונות, יצר מינהל עובדי הוראה במשרד החינוך שותפויות אסטרטגיות עם גורמים מגוונים כגון: צה"ל, שירות התעסוקה ומשרד התיירות לבניית תכניות ייחודיות להסבת אקדמאים להוראה. בתקופת הקורונה נוצרו הזדמנויות לתוכניות נוספות מול מועמדים שמצאו עצמם מפוטרים או שביקשו שינוי תעסוקתי. בניית התוכניות נעשית בהתאם למודל רמזור המבחין בין מקצועות "אדומים" שיש בהם מחסור במורים בהם: הוראה כוללת, מתמטיקה, אנגלית, לשון והבעה, מקצועות מדעיים וטכנולוגיים ותנ"ך בחינוך הממלכתי; מקצועות "צהובים" בהם: חינוך קדם-יסודי, חינוך גופני, גיאוגרפיה ומוסיקה; ומקצועות "ירוקים" שאין בהם מחסור כרגע: ספרות, היסטוריה, אומנות ואזרחות.⁴¹

במאי 2017 הוקמה על ידי מינהל עובדי הוראה במשרד החינוך ועדה לפיתוח אמות מידה לתכניות ייחודיות בראשות הממונה על תוכניות ייחודיות במינהל דאז, ציפי קוריצי. הוועדה עסקה בתוכניות ייחודיות להכשרה ולהשמת מורים המוכרות על ידי משרד החינוך, בהן תכניות להסבת אקדמאים. הקמת הוועדה באה על רקע הרצון לשלב בהוראה מורים איכותיים המגיעים ממגזרים בעלי תרומה מקצועית גבוהה; התמודדות עם תופעת המחסור המורים ונשירת סגלי חינוך והוראה ובפרט עזיבה של כוח אדם איכותי וחוסר אחידות בקריטריונים להגדרת תכניות כתניות ייחודיות והשלכות על תהליכי קלת החלטות, תקצוב, ליווי ותמיכה. בוועדה השתתפו נציגים ממשרד החינוך ומן המוסדות להכשרת עובדי הוראה. היא הגישה את מסקנותיה למשרד החינוך בשנת 2018.

הוועדה המליצה על תנאים הכרחיים להכרה בתכנית ייחודית הנתמכת על ידי משרד החינוך באמצעות מענקים מותנים, על אמות מידה להגדרת הייחודיות של תוכניות אלה ועל היערכות ארגונית של משרד החינוך לפיתוח ולתמיכה בתוכניות אלה לרבות פרסום קול קורא של משרד החינוך לתוכניות ייחודיות מדי שנה, הגדרת תוכנית כייחודית על בסיס המלצות ועדה מקצועית וצוות משרד החינוך, הגדרה ל-5 שנים בלבד כאשר חידוש ההערכה מותנה בממצאי הערכה ועמידה ביעדי התוכנית ומימון של תהליך הערכה על ידי משרד החינוך. כן הומלץ להגדיר מפתחות לתקצוב אחיד והוגן ולא מבוסס על משרד ומתן פרטני של כל תכנית.⁴² למרות שחלפו כארבע שנים ממועד הגשת מסקנות הוועדה לא ניתן היה לקבל ממשרד החינוך מידע על יישום המלצותיה.

⁴⁰ משרד החינוך, פורטל עובדי הוראה, [תוכניות ייחודיות להכשרה ולהשמת עובדי הוראה](#), כניסה ב-8 במרץ 2022.

⁴¹ משרד החינוך, מענה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת - תכניות להסבת אקדמאים, 26 בינואר 2022

⁴² משרד החינוך, מינהל עובדי הוראה, [המלצות הוועדה לפיתוח אמות מידה לתכניות ייחודיות](#), תשע"ח

המועצה להשכלה גבוהה מתייחסת למסלולים ייחודיים להכשרה להוראה במתווים המנחים שלה משנת 2006. בסעיף 11 למתווים נדונות "תכניות הכשרה להוראה במתכונת ייחודית", ולפיו:

התוכניות הייחודיות להסבת אקדמאים להוראה פועלות בכפוף למתווים המנחים של המל"ג בקשר להכשרה להוראה הקובעים כי היקף תוכנית הלימודים הכולל לא יפחת מ-24 שעות שנתיות.

מתוך כוונה למשוך להוראה מועמדים מצטיינים בעלי מסוגלות מקצועית גבוהה ובעלי מודעות חברתית גבוהה, יוכלו מוסדות להציע תכניות להכשרה להוראה במגוון מתכונות ייחודיות. תכניות אלה מוגבלות למספר מצומצם של תלמידים מצטיינים, ונועדו להקנות למועמדים בעלי יכולת ופוטנציאל להישגים גבוהים ובעלי רקע מקצועי ו/או ניסיון חינוכי, הכשרה ברמה גבוהה ובמתכונת אינטנסיבית – מואצת.

לעניין התוכניות המיועדות לבעלי תואר אקדמי נקבע כי יתקבלו מועמדים שסיימו בציון 90 ומעלה את התואר הראשון וכי היקף תוכנית הלימודים הכולל לא יפחת מ-24 שעות שבועיות שנתיות, ובהן 14 שעות שבועיות לפחות בלימודי חינוך והוראה ו-9 שעות שבועיות לפחות בהתנסות מעשית. היקף הלימודים במסלול לתעודת הוראה במקצוע אחד בחינוך העל-יסודי לא יפחת מ-20 שעות שבועיות, ובהן 6 שעות שבועיות לפחות בהתנסות מעשית. עוד מצוין כי "רקע מקצועי וניסיון חינוכי משמעותיים וכן כישורים מיוחדים יוכלו להוות שיקול לקבלת סטודנטים לתוכניות הכשרה להוראה במתכונות ייחודיות, לפי החלטת המוסד".⁴³

כאמור, לאחרונה אישרה המל"ג מתווה חדש להכשרת מורים (מתווה ודמני ענבר, ראו הרחבה במבוא למסמך). בהתייחס לתכניות ייחודיות נאמר במתווה כי: "מגוון מתכונות ייחודיות המתקיימות כיום לקבוצות לומדים בעלי רקע מקצועי ו/או חינוכי ימשיכו להתקיים בהלימה לעקרונות המתווים במסמך, ובכללן פיתוח תוכניות חדשות ייחודיות באישור המל"ג. עקרונות המתווים מחייבים לעמוד ברכיבי הליבה, בהיקף הלימודים הנדרש, ובהשלמות הנדרשות. כל שינוי מעקרונות המתווים מחייב אישור של מל"ג". כן צוין כי "בתחומים בעלי צורך לאומי, באישור מל"ג ומשרד החינוך, יתאפשר לאקדמאים בעלי ידע מוכח ו/או ניסיון מקצועי מוכח בתחום הדיסיפלינה, להשלים את לימודי הדיסיפלינה בהיקף של 50% לפחות (במקום 75%) מלימודי החוג בתואר ראשון של המקצוע המבוקש".⁴⁴

5.1 מיפוי תכניות ייחודיות

משרד החינוך מפעיל מספר גדול של תוכניות ייחודיות ומואצות להכשרת מורים, בהן גם תוכניות המיועדות לבעלי תואר אקדמי או ניסיון מקצועי קודם. על מנת לענות על הצרכים של מערכת החינוך, וכן לאפשר שיתופי פעולה ויזמות מקומיות של רשויות ומוסדות להכשרת מורים

⁴³ החלטת המועצה להשכלה גבוהה, [מתווים מנחים להכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל – דוח ועדת אריאב](#), מיום 21 בנובמבר 2006

⁴⁴ המועצה להשכלה גבוהה, דוח ועדת המומחים לבחינת מבנה ומתווה ההכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל, ניסן תש"ף, אפריל 2020.

מתאפיינת תוכניות אלה בדינמיות רבה ובשינויים תכופים הן מבחינת התוכניות עצמן והן מבחינת קהל היעד ומטרת התכניות, מקום ההכשרה, אופי ההכשרה ועוד.⁴⁵

על פי בדיקה שערכנו ועל בסיס מידע שהתקבל ממשרד החינוך בארבע השנים האחרונות (תשע"ט עד תשפ"ב) פעלו לפחות 12 תוכניות ייחודיות שונות להסבת אקדמאים להוראה, בהן תכניות קבועות הממשיכות לפעול לאורך תקופה ארוכה ותכניות קצרות טווח שפעלו למשך מחזור הכשרה אחד או שניים ומיועדות לאוכלוסייה ספציפית או בכדי לתת מענה למחסור נקודתי, זאת לעיתים תוך התפצלות מתכניות קיימות או איחוד עמן. בין התכניות קצרות הטווח שפעלו לאחרונה: תכנית להכשרה של מורים לאנגלית שפעלה בשנים תשע"ט ותש"ף⁴⁶, תכנית לקציני ונגדי צה"ל שפעלה בתשפ"א, תכנית להכשרת מהנדסים והנדסאים בחינוך הטכנולוגי שפועלת מזה כשנתיים⁴⁷ ותכניות ייחודיות לתקופת הקורונה בהן תכנית קיוון חדש, תכנית להסבה להוראה למורי דרך ותכנית הסבה לעוזרי חינוך (ראו הרחבה על תכניות אלה בהמשך).⁴⁸

על פי נתונים שהתקבלו ממשרד החינוך, בשנת הלימודים תשפ"ב (2021/22) למדו בתכניות ייחודיות להסבת אקדמאים 827 משתתפים ובשנת הלימודים תשפ"א (2020/21) - 1,590 משתתפים. כפי שראינו לעיל (סעיף 2.1) בסה"כ בשנת 2019 היו כ-3,200 בוגרים בתוכניות להסבת אקדמאים כך שהתכניות הייחודיות מהוות חלק משמעותי מאוד מכלל התוכניות להסבת אקדמאים להוראה.

נתונים על משתתפי כל אחת מן התוכניות כפי שנתקבלו במרכז המחקר והמידע של הכנסת ממשרד החינוך מעידים כי **בעוד בשנים תש"ף ותשפ"א הייתה עלייה משמעותית במספר המשתתפים בתכניות ייחודיות - בעיקר על רקע פעילות תכנית מהייטק להוראה, הכשרות רשותיות ותכנית קיוון חדש למפוטרי הקורונה, מספרם קטן שוב בשנת הלימודים תשפ"ב.**⁴⁹

⁴⁵ משרד החינוך, מינהל עובדי הוראה, תוכניות ייחודיות - הכשרה והשמה של עובדי הוראה איכותיים.

⁴⁶ משרד החינוך, מינהל עובדי הוראה, אגף בכיר הכשרה והתמחות עובדי הוראה, תבחינים לתקצוב מוסדות אקדמיים להכשרת עובדי הוראה עבור תכניות מיוחדות להכשרת אקדמאים השולטים היטב בשפה האנגלית, להוראת אנגלית במערכת החינוך בישראל, תש"ף ואילך.

⁴⁷ משרד החינוך, מינהל עובדי הוראה, אגף בכיר הכשרה והתמחות עובדי הוראה, תבחינים לתקצוב מוסדות המפעילים תכנית להכשרת מהנדסים להוראת מקצועות טכנולוגיים בבתי הספר העל יסודיים בשנה"ל תשפ"ב ואילך; תבחינים לתקצוב הכשרת הנדסאים להוראת מקצועות המגמות הטכנולוגיות בחינוך הטכנולוגי העל יסודי בשנה"ל תשפ"ב ואילך, נובמבר 2021.

⁴⁸ משרד החינוך, מענה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת - תכניות להסבת אקדמאים, 26 בינואר 2022. סימה קוגן, אגף בכיר הכשרה והתמחות עובדי הוראה, מינהל עובדי הוראה, משרד החינוך, שיחת טלפון, 4 במאי 2022.

⁴⁹ משרד החינוך, מענה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת - תכניות להסבת אקדמאים, 26 בינואר 2022

טבלה 3: משתתפים בתכניות ייחודיות להסבת אקדמאים להוראה, תשע"ט-תשפ"ב

תשפ"ב	תשפ"א	תש"ף	תשע"ט	
93	143	135	125	חותם
72	91	80	70	צוות
99	167	130	73	מהייטק להוראה
73	183	181	98	מהנדסים והנדסאים להוראה
355	385	210		הכשרות רשותיות
31	51	40		רג"ב הסבה
8	366	384		קיוון חדש
104	204			תוכניות נוספות: מורי דרך, קציני/נגדי צה"ל, עוזרי חינוך - הסבה
827	1,590	1,120	366	סה"כ

במסמך זה נתמקד בחמש תכנית ההכשרה המרכזיות להסבת אקדמאים להוראה שפועלות לאורך תקופה של מספר שנים: תכנית מהיי-טק להוראה, תכנית מהנדסים והנדסאים להוראה, תכנית צוות, תכנית חותם ותכניות רשותיות.

- **תכנית "חותם"** שמטרתה השמת אקדמאים מצטיינים בבתי ספר בפריפריה החברתית והגיאוגרפית ופועלת מאז שנת 2010;⁵⁰
- **תכנית מהיי-טק להוראה** בשיתוף קרן טראמפ המכשירה מהנדסי היי-טק להוראת מתמטיקה, מדעים ומדעי המחשב בבתי הספר בחינוך העל-יסודי;⁵¹
- **תכנית מהנדסים והנדסאים להוראה** המכשירה מהנדסים והנדסאים להוראה בחינוך הטכנולוגי;⁵²
- **תכנית "צוות - הטובים בחינוך"** - המיועדת לפורשי צה"ל ומערכת הביטחון בעלי פוטנציאל מתאים להוראה;
- **הכשרות רשותיות** - המתקיימות ביוזמת רשויות מקומיות מסוימות ובשיתוף פעולה עם מכללות להוראה מקומיות במטרה להתמודד עם מחסור מקומי במורים באותה הרשות.

התכניות הייחודיות להסבת אקדמאים נבדלות זאת מזאת באוכלוסיית היעד שלהן, במאפייני הלימודים בתוכנית ובמשך הזמן עד תחילת העבודה בהוראה של המשתתפים, באופן שבו

⁵⁰ אתר [תוכנית חותם](#)

⁵¹ משרד החינוך, מכון מופת, קרן טראמפ, [מינהלת מהייטק להוראה](#)

⁵² משרד החינוך, מינהל עובדי הוראה, אגף בכיר הכשרה והתמחות עובדי הוראה, תבחינים לתקצוב מוסדות המפעילים תכנית להכשרת מהנדסים להוראת מקצועות טכנולוגיים בבתי הספר העל יסודיים בשנה"ל תשפ"ב ואילך; תבחינים לתקצוב הכשרת הנדסאים להוראת מקצועות המגמות הטכנולוגיות בחינוך הטכנולוגי העל יסודי בשנה"ל תשפ"ב ואילך, נובמבר 2021.

משרד החינוך וגופים נוספים תומכים בתכנית ובעלויות למשתתפים ובהשתלבות הבוגרים במערכת החינוך. להלן יובא מידע השוואתי מפורט על היבטים אלו בפעילות התכנית הייחודיות, זאת על בסיס מידע שהתקבל ממשרד החינוך, מדוחות וממידע מן הגורמים המפעילים את התוכנית.⁵³

בתקופת משבר הקורונה פעלו כמה תכניות ייעודיות להסבת אקדמאים להוראה שמטרתן מתן אפשרות לאוכלוסיות שנפגעו מהמשבר לעבור הסבה למקצוע ההוראה ולהשתלב במערכת החינוך.

אחת היוזמות המרכזיות שהופעלה על ידי משרד החינוך באותה התקופה היא תוכנית **קיון חדש**. התכנית יועדה לאקדמאים בעלי תארים אקדמיים במקצועות נדרשים שאיבדו את עבודתם או יצאו לחל"ת ממושך בתקופת המשבר וחיפשו מסלול להסבה מקצועית.⁵⁴ המשתתפים בתכנית המשיכו לקבל דמי חל"ת בתקופת ההכשרה.⁵⁵

התוכנית התקיימה בתשעה מוסדות אקדמיים להכשרת מורים⁵⁶ שנבחרו באמצעות קול קורא ייעודי. היא כללה שלושה חודשים של לימודים תיאורטיים והתנסות מעשית שנערכו באופן מקוון ואינטנסיבי בקיץ 2020 בהיקף של 24 עד 30 שעות שנתיות. בחלק מן המקרים נדרשו הלומדים ללימודי השלמה. בספטמבר 2020, עם פתיחת שנת הלימודים תשפ"א, השתלבו פרחי ההוראה בהתמחות בבתי הספר תוך המשך הלימודים במוסדות ההכשרה האקדמיים על מנת להשלים את מכסת השעות הדרושה לתעודת הוראה.⁵⁷

על פי נתונים שהתקבלו ממשרד החינוך בסה"כ השתתפו בתוכנית 388 תלמידים בשנות הלימודים תש"ף-תשפ"א.⁵⁸ מחקר מלווה שבוצע על ידי צוות ממכון מופ"ת שבו פעלה מינהלת ארגונית של התכנית בחן את יישומה של התוכנית ואת תרומתה למורים החדשים ולמערכת החינוך. מן הנתונים שנכללו במחקר עולה כי מבין 384 מוסבים שהחלו את ההכשרה בתוכנית, 254 (66%) החלו את ההתמחות בתשפ"א (2020/21) ו-245 (63%) ממשיכים לעבוד או החלו התמחות בתשפ"ב (2021/22). כ-40% מבין מי שהשתתפו בתוכנית אינם מועסקים במערכת החינוך בשנת תשפ"ב.⁵⁹

⁵³ משרד החינוך, מענה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת – תכניות להסבת אקדמאים, 26 בינואר 2022.

⁵⁴ פרופ' יעל פישר, פרופ' אורנה שץ אופנהיימר, ד"ר רינת אביב אלישיב, תכנית קיון חדש – איתור מורים חדשים והכשרתם למערכת החינוך: דוח מסכם, משרד החינוך – מיהל עובדי הוראה, שירות התעסוקה הישראלי, מכון מופ"ת, ינואר 2022.

⁵⁵ משרד החינוך, מענה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת – תכניות להסבת אקדמאים, 26 בינואר 2022.

⁵⁶ מכללת בית ברל, אוניברסיטת אריאל, סמינר הקיבוצים, מכללת לוינסקי, מכללת גורדון, מכללת דוד ילין, מכללת אפרתה וגבעת וושינגטון.

⁵⁷ פרופ' יעל פישר, פרופ' אורנה שץ אופנהיימר, ד"ר רינת אביב אלישיב, תכנית קיון חדש – איתור מורים חדשים והכשרתם למערכת החינוך: דוח מסכם, משרד החינוך – מיהל עובדי הוראה, שירות התעסוקה הישראלי, מכון מופ"ת, ינואר 2022.

⁵⁸ משרד החינוך, מענה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת – תכניות להסבת אקדמאים, 26 בינואר 2022.

⁵⁹ פרופ' יעל פישר, פרופ' אורנה שץ אופנהיימר, ד"ר רינת אביב אלישיב, תכנית קיון חדש – איתור מורים חדשים והכשרתם למערכת החינוך: דוח מסכם, משרד החינוך – מיהל עובדי הוראה, שירות התעסוקה הישראלי, מכון מופ"ת, ינואר 2022.

אוכלוסיית היעד

עבור כל אחת מן התוכניות הייחודיות נקבעה אוכלוסיית יעד בהתאם למטרות התכנית. ברוב התוכניות אוכלוסיית היעד קשורה בתחום הלימודים האקדמיים הקודמים של המועמדים:

התכנית **מהיי-טק להוראה** מכשירה מהנדסי היי-טק להוראת מתמטיקה, מדעים ומדעי המחשב בבתי הספר בחינוך העל-יסודי. תנאי הקבלה לתכנית הם תואר אקדמי ראשון לפחות במתמטיקה, מדעי המחשב והנדסת תוכנה, כימיה, פיזיקה, ביולוגיה ומדעי כדור-הארץ בציון ממוצע של 70 ומעלה.⁶⁰

תכנית נפרדת **מהנדסים והנדסאים להוראה** מכשירה הנדסאים בעלי ממוצע 75 לפחות בתעודת ההנדסאי וזכאות לתעודת בגרות בממוצע 75 לפחות ובעלי תואר אקדמי בתחומי ההנדסה, אדריכלות ובנייה ומדעי המחשב בממוצע 70 ומעלה להוראה בחינוך הטכנולוגי.⁶¹

תכנית **חותם** מיועדת לאקדמאים ללא תעודת הוראה עם ממוצע ציונים המאפשר להתקבל לתואר שני במסלול הקשור לתחום לימודיהם, או בעלי תואר שני, או סטודנטים הנמצאים בשנת הלימודים האחרונה לתואר ראשון או שני; נוסף על כך, הם נדרשים להיות בעלי ניסיון הדרכתי, חינוכי, ניהולי או פיקודי ורקע בעשייה חברתית.⁶²

תוכנית **"צוות - הטובים לחינוך"** מיועדת לפורשי צה"ל, כוחות הביטחון, משטרה ושב"ס בעלי השכלה אקדמית בתחומי לימוד הנחשבים להוראה והנלמדים בחינוך העל-יסודי.

תוכניות **הכשרה רשותיות** מתקיימות ברשויות מקומיות מסוימות ומיועדות לבעלי תואר אקדמי במקצועות נדרשים באותה רשות. בשנת הלימודים תשפ"א פעלו תוכניות מסוג זה בכ-37 רשויות מקומיות באזור המרכז והדרום.⁶³

בכל התוכניות נדרשו המועמדים לעבור ראיונות ומבחני התאמה להוראה. תכניות חותם היא התכנית היחידה שהליך המיון בה מקיף יותר וכולל גם מרכז הערכה.⁶⁴

הלימודים בתוכניות הייחודיות

הלימודים בתוכניות הייחודיות מתקיימים במכללות להוראה ובאוניברסיטאות שפועלות בשיתוף פעולה עם משרד החינוך וגורמים נוספים. חלק משמעותי מן הלומדים מוכשרים להוראה בתחומי המתמטיקה והמדעים. בתכנית **מהייטק להוראה** כמחצית המשתתפים מאז שנת

⁶⁰ משרד החינוך, מכון מופת, קרן טראמפ, [מינהלת מהייטק להוראה](#)

⁶¹ משרד החינוך, מינהל עובדי הוראה, אגף בכיר הכשרה והתמחות עובדי הוראה, תבחינים לתקצוב מוסדות המפעילים תכנית להכשרת מהנדסים להוראת מקצועות טכנולוגיים בבתי הספר העל יסודיים בשנה"ל תשפ"ב ואילך; תבחינים לתקצוב הכשרת הנדסאים להוראת מקצועות המגמות הטכנולוגיות בחינוך הטכנולוגי העל יסודי בשנה"ל תשפ"ב ואילך, נובמבר 2021.

⁶² חותם Teahc First Israel, חוברת מידע למנהל/ת, 2018.

⁶³ בין הרשויות שבהם פועלות תוכניות רשותיות: אור יהודה, סביון, גבעתיים, רמת גן, נתניה, עמק חפר, גבעת שמואל, רמת השרון, מועצה אזורית ברנר, רמלה, קרית אונו, שוהם, חולון, אזור, פתח תקווה, רעננה, הוד השרון, כפר סבא, דרום השרון, אלפי מנשה, כפר יונה, רחובות, ראש העין, באר יעקב, תל אביב, הרצליה, ראשל"צ, ערד, מצפה רמון, ירוחם, מועצות אזוריות: ערבה תיכונה, בני שמעון, מרחבים, רמת נגב, שער הנגב, אשכול ותמר.

⁶⁴ חותם Teahc First Israel, חוברת מידע למנהל/ת, 2018.

יש שונות רבה בין התוכניות הייחודיות להסבת אקדמאים להוראה במועד תחילת העבודה במערכת החינוך. יש תוכניות המציעות תחילת עבודה במערכת החינוך לאחר קורס קצר ואחרות לאחר שנת לימודים שלמה.

הלימודים תשע"ד (2013/14) 686 בוגרים היו במסלולים להוראת מתמטיקה, 21% במסלולים להוראת פיזיקה (293) ו-15% במסלולים להוראת ביולוגיה. כן השתתפו בתכנית 93 בוגרים במסלולים להוראת מדעי המחשב. כ-80 מתוך 428 בוגרי תכנית **צוות** בין השנים 2017 ל-2021 היו במסלולים ייעודיים למקצועות מדעיים ולמהנדסים.

הלימודים מתבצעים בהתאם למתווים המנחים להכשרה להוראה הקובעים כאמור כי היקף הלימודים בתוכניות הייחודיות לא יפחת מ-24 שעות שבועיות שנתיות, הכולל גם התנסות בהוראה לצד השלמות דיסיפלינריות אם הדבר נדרש. חלקן, דוגמת תכנית חותם ומהייטק להוראה, מציעות דרכי הכשרה ייעודיות בהתאם למאפייני התוכנית ולמטרותיה.⁶⁵

ההוראות לא מגדירות מועד לתחילת עבודה במערכת החינוך ונראה כי יש שונות רבה בין התוכניות בתחום זה. יש תוכניות המציעות תחילת עבודה במערכת החינוך לאחר קורס קצר ואחרות לאחר שנת לימודים שלמה.

בתכנית **מהייטק להוראה**, תכנית **צוות** וה**הכשרות הרשותיות** ההשתלבות בהוראה היא לרוב לאחר לימודים של שני סמסטרים מלאים בתוכנית, בדומה לתוכניות הסבה רגילות.

תוכנית **חותם** כוללת תקופת הכשרה קצרה ומרוכזת שלאחריה מתחילים המשתתפים בהוראה בבתי הספר תוך המשך ההכשרה במשך שנתיים שכוללים גם תקופת התמחות בהוראה.⁶⁶ בתקופת ההתמחות הם מלווים על ידי מנטור של התוכנית.⁶⁷

תקציב משרד החינוך לתוכנית

ככלל תקצוב משרד החינוך לתוכניות להסבת אקדמאים להוראה מתבצע בשני ערוצים מרכזיים: הלוואות מותנות למשתתפים בתוכניות המועברות לזכאים לצורך מימון שכר הלימוד בתכנית ותקציב הניתן למוסדות להכשרת עובדי הוראה לצורך מימון מאפיינים ייחודיים בהכשרה.

בכל הנוגע להלוואות המותנות של משרד החינוך, התלמידים ברוב התוכניות משלמים שכר לימוד מלא והם זכאים לסיוע של משרד החינוך לסטודנטים להוראה בהתאם להוראות משרד החינוך בעניין זה: הלוואה מותנית בהיקף של 5,800 ₪ או 11,500 ₪ שניתן להמיר אותה במענק לבוגרים המתמידים בהעסקה במערכת החינוך, ומלגת מפעל הפיס בסכום של 5,000 ₪ או 10,000 ₪ בשנה בתמורה למעורבות חברתית.⁶⁸

⁶⁵ ראו [אתר תכנית מהייטק להוראה](#) ו**אתר תכנית חותם**.

⁶⁶ משרד החינוך, מינהל עובדי הוראה, מענה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת – תכניות להסבת אקדמאים, 26 בינואר 2022

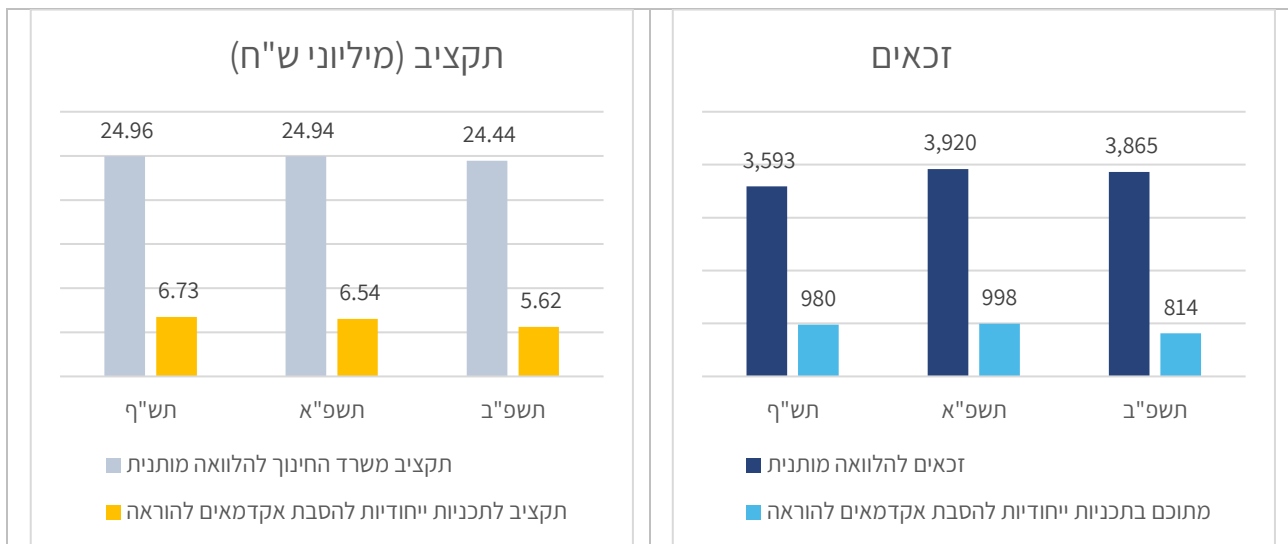
⁶⁷ חותם Teach First Israel, חוברת מידע למנהל/ת, 2018.

⁶⁸ משרד החינוך, מינהל עובדי הוראה, האגף להכשרה אקדמית קשרי מל"ג-ות"ת, חוזר המערך המסייע ללומדים במוסדות ההכשרה לחינוך – שנה"ל תשפ"ב, 29 באפריל 2021.

הזכאות להלוואה מותנית מיועדת לפרחי הוראה בתכניות ייחודיות וללומדים בתכניות רגילות ובתכניות להסבת אקדמאים במקצועות נדרשים. היקף הזכאות נקבע בהתאם לתכנית: משתתפים בתכנית מהייטק להוראה זכאים להלוואה בסכום הגבוה ביותר – 11,500 ₪ בשנה ומשתתפים בתכניות אחרות זכאים לסכום נמוך יותר החל מ-5,200 ₪ לשנת לימודים.⁶⁹

על פי נתונים שהתקבלו ממשרד החינוך בשנת הלימודים תשפ"ב (2021/22) קיבלו הלוואות מותנות 3,865 זכאים בהם 814 משתתפים בתוכנית ייחודיות להסבת אקדמאים להוראה כולל תכנית מהייטק להוראה, תכנית מהנדסים להוראה, תכניות הכשרה רשותיות ותכנית צוות סך התקציב להלוואות מותנות בשנה זאת כ-24.4 מיליון ₪. כן צוין כי בשנים קודמות כ-85% מן הלוואות הפכו למענקים. פירוט הנתונים על מקבלי הלוואה מותנית ממשרד החינוך והתקציב המיועד לכך בתרשים הבא:⁷⁰

תרשים 16: הלוואה מותנית של משרד החינוך לסטודנטים להוראה, זכאות ותקצוב, 2019-2022

המשתתפים בתוכנית צוות עשויים להיות זכאים לסיוע במימון שכר הלימוד מעבר למלגות משרד החינוך באמצעות ארגון גמלאי צה"ל.⁷¹

בנוסף **משרד החינוך עשוי לתקצב ישירות מוסדות אקדמיים להכשרת מורים המפעילים תוכניות ייחודיות להסבת אקדמאים להוראה**. התקציב ניתן לרוב באמצעות קול קורא ייעודי ונועד למימון רכיבים ייחודיים בתכניות אלה דוגמת רכזים, תוספת שעות מעבר לתוכנית

⁶⁹ משרד החינוך, מענה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת – תכניות להסבת אקדמאים, 26 בינואר 2022
⁷⁰ משרד החינוך, מינהל עובדי הוראה, מענה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 8 במאי, 2022. נתוני שנת הלימודים תשפ"ב אינם סופיים. נציין כי ממידע שנמצא באתר משרד האוצר עולה כי התקציב המיועד להלוואות מותנות לסטודנטים עומד על כ-11.2 מיליון ₪ בשנה והוא לא השתנה כלל בשנים 2015 עד 2022. התקציב המאושר לסעיף זה גדל לכ-39.3 מיליון ₪ בשנת 2020 ולכ-69.4 מיליון ₪ בשנת 2021 עם זאת ביצוע התקציב נותר כ-14.5 מיליון ₪ בשנה בלבד. מקור הנתונים, אתר משרד האוצר, פיסקלי-דיגיטלי, סעיף 20680121; 20470208 – הלוואות מותנות לתלמידים במוסדות להכשרת מורים
⁷¹ צוות ארגון גמלאי צה"ל, מכללת "אורנים", מנהל הפרישה מצה"ל, "צוות – הטובים בחינוך" צפון, מחזור י"א (שנה"ל תשפ"ג) – קול קורא להגשת מועמדות ללימודים, 2 במרץ 2022.

הלימודים הרגילה לתעודת הוראה, ליווי למשתתפים בתכנית וכד'. כך לדוגמה לתכנית מהיי-טק להוראה המופעלת בשיתוף בין משרד החינוך, קרן טראמפ ומכון מופת, מוקצים על ידי משרד החינוך כ-10 מיליון ש"ח מדי שנה המועברים למוסדות המשתתפים בתוכנית לצורך ריכוז התכנית, מדריך פדגוגי ורענון דיסציפלינרי. כן מתוקצב מורה מלווה לכל סטודנט.⁷² תכנית מהנדסים והנדסאים להוראה מתוקצבת באמצעות קולות קוראים שבמסגרתם מוקצה תקציב נוסף למוסדות שנבחרו לקיים את התכנית למטרות דומות.⁷³

תוכנית חותם היא התוכנית היחידה שממומנת ישירות על ידי משרד החינוך. התכנית היא פרויקט משותף של משרד החינוך וארגון הג'וינט והיא מתוקצבת על ידי המשרד במסגרת התקשרות פטורה ממכרז עם ארגון זה. המשתתפים בתכנית זכאים למימון מלא של שכר לימוד. בשנת 2019 הוקצו בהסדר זה עבור מחזורים י' עד י"ב של התכנית כ-100 מיליון ש"ח בסה"כ. באחרונה ועל רקע מיעוט שמתתפים בתכנית במחזורים אלה הוחלט להשתמש בתקציב זה למחזור הוראה נוסף ולהפחיתו לכ-90 מיליון ש"ח בסה"כ. תמיכת משרד החינוך מכסה 75% מעלות התכנית והיתרה במימון הג'וינט.⁷⁴ משרד החינוך לא העביר בשלב זה פירוט נוסף על מטרות התמיכה.

השתלבות בוגרי התכניות הייחודיות במערכת החינוך

משרד החינוך לא מקיים מעקב כולל אחרי השתלבותם של בוגרי התוכניות הייחודיות השונות להסבת אקדמאים במערכת החינוך והתמדתם במסגרתה ומעקב מסוג זה מתבצע על ידי התוכניות עצמן או במסגרת מחקרי הערכה חיצוניים. נתונים עדכניים על השתלבות בוגרים בלימודים במערכת החינוך נמצאו עבור שתי תכניות ייחודיות בלבד: תכנית מהייטק להוראה ותכנית חותם. נתונים אלו מעידים כי **בשתי תכניות מרכזיות של משרד החינוך שיעור גבוה של בוגרים משתלבים ומתמידים בהוראה.** הם עולים בקנה אחד עם מחקר שפורסם בשנת 2017 ובדק בוגרי תוכניות חלופיות שפעלו בשנים 2009 עד 2013 ובו נמצא כי שיעורי ההשתלבות של בוגרי התוכניות החלופיות במערכת החינוך עולים על אלה של בוגרי התכניות המסורתיות וכי בוגרי תוכניות אלה מתמידים בהוראה במערכת החינוך במשך זמן רב יותר מבוגרי תכניות מסורתיות (ראו בפירוט על המחקר בסעיף 5.2 להלן).

על פי נתונים שנתקבלו בתשובה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת בסה"כ סיימו את תכנית חותם 1,420 בוגרים בתקופת פעילותה. בשנת הלימודים תשפ"א כ-75% מתוכם משובצים במערכת החינוך. נציין כי שיעור בוגרי התוכנית המשובצים במערכת החינוך הולך

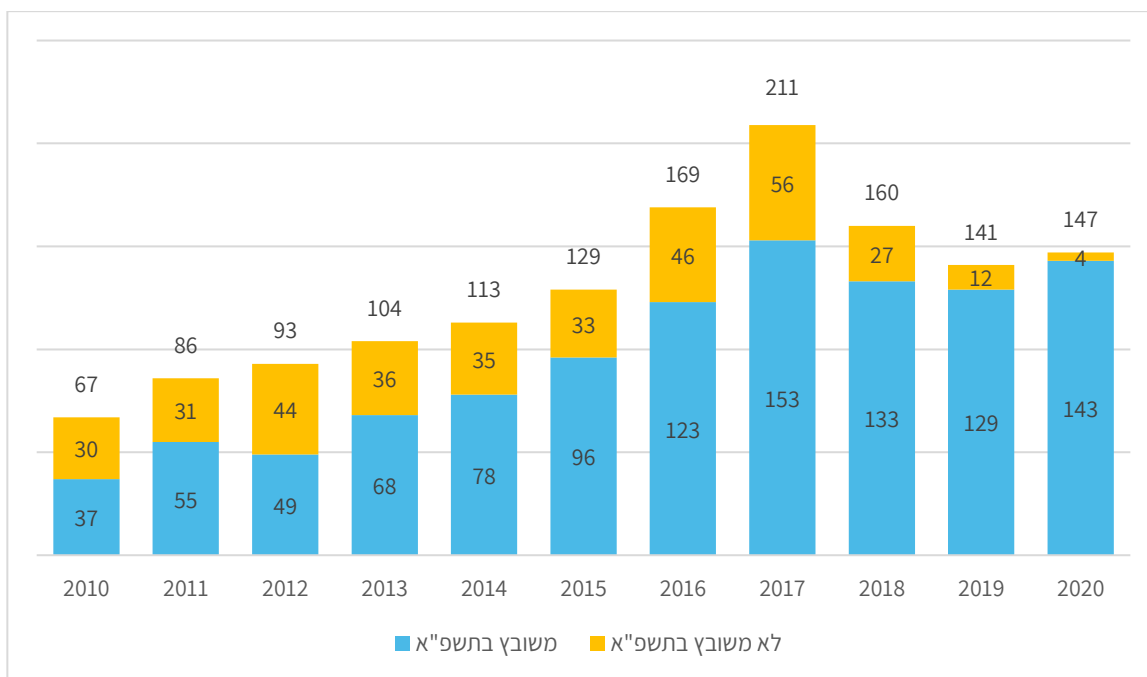
⁷² משרד החינוך, מענה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת – תכניות להסבת אקדמאים, 26 בינואר 2022

⁷³ משרד החינוך, מינהל עובדי הוראה, אגף בכיר הכשרה והתמחות עובדי הוראה, תבחינים לתקצוב מוסדות המפעילים תכנית להכשרת מהנדסים להוראת מקצועות טכנולוגיים בבתי הספר העל יסודיים בשנה"ל תשפ"ב ואילך; תבחינים לתקצוב הכשרת הנדסאים להוראת מקצועות המגמות הטכנולוגיות בחינוך הטכנולוגי העל יסודי בשנה"ל תשפ"ב ואילך, נובמבר 2021.

⁷⁴ החשב הכללי, מינהל הרכש הממשלתי, [אישור הארכת התקשרות עם הג'וינט ישראל במסגרת מיזם משותף הפעלת תכנית חותם](#), הודעת פטור ממכרז, 12 בדצמבר 2019.

ויורד ככל שתקופת ההוראה של המסיימים ארוכה יותר ולאחר סיום תקופת המחוייבות של המורים להוראה במערכת החינוך. נתוני משרד החינוך על בוגרי תכנית חותם בין 2010 ל-2020 בתרשים הבא:

תרשים 17: בוגרי תוכנית חותם המשובצים במערכת החינוך בשנת הלימודים תשפ"א, 2010-2020

כן נמסר כי מבין בוגרי התוכנית 45% מן המלמדים במערכת החינוך הם בעלי תפקידי רחב בבתי הספר, 55% מחנכים, 40% בתפקידי ניהול בבתי הספר, 34% מגישים לבגרות ו-26% מלמדים מדעים ומתמטיקה.⁷⁵

סקר שנערך במסגרת תוכנית מהיי-טק להוראה בקרב כ-550 בוגרים שסיימו את התוכנית בשנים 2015 עד 2021 מצא כי כ-436 מתוכם (79.2%) מלמדים במערכת החינוך. מרבית המורים שמלמדים (כ-70%) מלמדים בחטיבה העליונה בלבד, כ-15% מלמדים גם בחטיבת הביניים וגם בתיכון ו-15% נוספים מלמדים בחטיבת הביניים בלבד. מבין המורים שמלמדים במערכת החינוך כ-13% רכזי מקצוע, 11% מחנכי כיתות ו-1.5% ממלאים תפקידי ניהול (מנהלים, סגן מנהל או רכז שכבה).⁷⁶

5.2 מידע ונתונים על הצלחת בוגרי התכניות - מחקרי מעקב והערכה

מידת ההצלחה של תוכניות ייחודיות להוראה, האפקטיביות שלהן בהשגת היעדים שהציבו לעצמן והתרומה וההשפעה שלהן על מערכת החינוך הן שאלות המעוררות עניין אקדמי רב ומקור למחלוקת בקרב העוסקים במחקר בתחום. מחד גיסא נטען כי תוכניות מסוג זה מספקות פתרון מהיר וממוקד לבעיית המחסור במורים במקצועות מסויימים, ומאפשרות להרחיב את

⁷⁵ משרד החינוך, מענה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת - תכניות להסבת אקדמאים, 26 בינואר 2022.
⁷⁶ מהייטק להוראה, סקר בוגרים, נתקבל באמצעות ורד מנשה, לשכת מנכ"לית משרד החינוך, 7 באפריל 2022.

מעגל הפונים להוראה ולכלול בו אנשים מקבוצות אוכלוסייה איכותיות שלא היו נכנסים להוראה ללא תוכניות מסוג זה – בין היתר אנשים שמחפשים קריירה שנייה, ומביאות לשיפור איכות המורים, וכפועל יוצא מזה – איכות ההוראה. מאידך גיסא, מובא חשש לפגיעה במעמד המורה ולפגיעה באיכות ההוראה בעקבות הכשרה שאינה מספקת וחוסר התמדה בהוראה מצד מורים שהוכשרו בתוכנית מקוצרת.⁷⁷

**מחקר מקיף ראשון
שבדק תוכניות
הכשרה חלופיות
שפעלו בישראל
פורסם בשנת 2017
והניב ממצאים
התומכים בתרומתן
החיוביות של
התוכניות החלופיות.**

סקירת ספרות מקיפה על תוכניות אלטרנטיביות להכשרה להוראה מצויה במאמרם של פרופ' יהודית דורי, פרופ' טלי טל, פרופ' דפנה גולדמן ואחרים שהתפרסם בשנת 2019 (ראו בהרחבה להלן). על פי הסקירה, הספרות על השפעתן של תוכניות אלטרנטיביות להכשרת עובדי הוראה בעולם מגלה שיח אמביוולנטי בקרב החוקרים לגבי יכולתן של תוכניות אלה לתרום למאגר כוח הוראה בעל מוטיבציה ואיכותי, ומתקשה לצייר תמונה ברורה הן בנוגע למאפיינים הדמוגרפיים של המשתתפים בתוכניות האלטרנטיביות והן בנוגע ליעילות של תוכניות הכשרה אלטרנטיביות.⁷⁸

בשנים האחרונות התפרסמו כמה מחקרי מעקב שעסקו בתוכניות ייחודיות להכשרה להוראה בישראל ובתרומתן למערכת החינוך. להלן יובאו ממצאים מרכזיים ממחקרים אלו:

מחקר מקיף ראשון שבדק תוכניות הכשרה חלופיות שפעלו בישראל פורסם בשנת 2017 והניב ממצאים התומכים בתרומתן החיוביות של התוכניות החלופיות. המחקר עסק בייחודיות של התוכניות החלופיות, בפרופיל הדמוגרפי של הבוגרים, בכניסה של הבוגרים להוראה במערכת החינוך ובהתמדה שלהם, בתפיסות הבוגרים באשר לתרומת ההכשרה לעבודתם ובמוכנותם להוראה ובמידת המחויבות שלהם להוראה. במסגרת המחקר נבדקו חמש תוכניות הכשרה חלופיות שפעלו בישראל בשנים 2009 עד 2013, ביניהן תוכנית להכשרה למורים לאנגלית, תוכנית להסבת מהנדסים להוראה ותוכנית הכשרה מואצת לגננות. בוגרי תוכניות אלה הושוו לבוגרי תוכניות מסורתיות להכשרה להוראה, ביניהן תוכניות להסבת אקדמאים ותוכניות לתואר שני בהוראה (M.Teach).

על פי ממצאי המחקר שיעורי ההשתלבות של בוגרי התוכניות החלופיות, הן המורים והן הגננות, במערכת החינוך בהיקפי משרה גבוהים (יותר מחצי משרה) עולים על אלה של בוגרי התוכניות המסורתיות וכי שיעור גבוה יותר מבוגרי התוכניות החלופיות ממלאים תפקידים נוספים (ריכוז מקצוע, ריכוז שכבה, ניהול גן) ביחס לבוגרי תוכניות מסורתיות. כן נמצא כי שיעור המתמידים בהוראה מקרב בוגרי התוכניות החלופיות גבוה יותר משיעורם בקרב בוגרי התוכניות המסורתיות. עם זאת, לא היו הבדלים משמעותיים ועקביים בין בוגרי תוכניות מסורתיות

⁷⁷ להרחבה על הדיון הציבורי והאקדמי בתחום, ראו: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, תוכניות מואצות להסבת אקדמאים להוראה, כתיבה: אתי וייסבלאי, 15 בדצמבר 2014.

⁷⁸ פרופ' יהודית דורי, פרופ' טלי טל, פרופ' דפנה גולדמן ואח', תוכניות ייחודיות להשכרת עובדי הוראה: בחינת השתלבות הבוגרים במערכת הבית ספרית, הטכניון והמכללה האקדמית בית ברל, מרץ 2019.

וחלופיות בתפיסת המוכנות שלהם להוראה ובתרומת ההכשרה שקיבלו לעבודתם כמורים. תפיסות אלה היו בינוניות בקרב כלל המשיבים. כן הביעו בוגרי כל התוכניות רמה גבוהה של שביעות רצון מהבחירה במקצוע ומחויבות להוראה.

כותבי המחקר מסכמים כי כל המדדים ששימשו במסגרת המחקר כדי לבדוק את יעילותן של תכניות ההכשרה החלופיות, מצביעים על כך שאיכותם של בוגרי התכניות האלו אינה נופלת מזו של בוגרי התכניות המסורתיות וכי דומה כי לאחר התגברות על קשיי קליטה ראשוניים דיווחו שיעור גבוה מהבוגרים כי היו מרוצים מבחירתם במקצוע ההוראה וטענו שברצונם להמשיך לעסוק בהוראה. על פי החוקרים: "ממצאים אלה מספקים תמיכה מסוימת לגישת הדה-רגולציה הנהוגה בתכניות החלופיות להכשרת מורים בישראל, שכן עולה מהם כי תכניות ההכשרה האלו הוכחו כיעילות – הן בהכשרת מורים טובים הן בשילובם ובהתמדתם של אלה במערכת החינוך".⁷⁹

עם זאת מחקרים מאוחרים יותר העלו ממצאים פחות חד-משמעיים בעניין זה ועמדו על היבטים בעייתיים בחלק מן התוכניות המואצות להסבת אקדמאים להוראה שפועלות בשנים האחרונות:

❖ מחקר שפורסם בשנת 2018 ובוצע עבור קרן טראמפ בחן את תהליך הקליטה של מוסבים בוגרי תכניות מואצות להסבת אקדמאים להוראת מתמטיקה. המחקר כלל ראיונות עומק עם מוסבים מתוכניות שונות ועם מנהלים ורכזי מתמטיקה מבתי ספר שקולטים מוסבים. על פי ממצאי המחקר מרבית המוסבים רואים את ההכנה שעברו כבלתי מספקת וככזו שיש בה עודף של תיאוריה על פרקטיקה. זאת בעיקר מבחינת היכולת שלה להמחיש את המצפה להם בבית הספר ומתן הזדמנות להתנסות ממשית ככל הניתן בקשיים דומים. כן עלתה מן המחקר ביקורת על הליך הקליטה בבית הספר ועל היקף הליווי הניתן למוסבים בכניסתם למערכת החינוך ועל התאמתו לצרכי המוסבים. על פי הכותבים, למצב זה השלכות ארוכות טווח על עבודת המורה: מיעוט מן המורים המוסבים צולחים בשלום את הקשיים הראשוניים ונקלטים למרות כן היטב במקום החדש. "המוסב הטיפוסי", לדבריהם, הופך למורה "מאוכזב, פגוע, שעסוק בהישרדות, שבמקום להפתח ולגדול, להיתרם ולתרומם למקום העבודה החדש שלו, מאמץ גישה של 'ראש קטן' בדומה למה שהוא תופס כדרך החיים במקום אליו הגיע".⁸⁰

❖ בשנת 2019 פורסם מחקר מקיף על תוכניות ייחודיות להכשרת עובדי הוראה שנכתב בטכניון ובמכללה האקדמית בית ברל עבור המדען הראשי של משרד החינוך. המחקר עסק בהערכת חמש תוכניות ייחודיות להכשרה להוראה שפועלות בישראל⁸¹, רובן תוכניות להסבת

**מחקרים מן השנים
האחרונות העלו
ממצאים פחות חד-
משמעיים בעניין
תרומתן של התכניות
הייחודיות להסבת
אקדמאים להוראה
ועמדו על היבטים
בעייתיים בחלק
מתוכניות אלה.**

⁷⁹ נעמי פייגין, ברברה פרסקו, פנינת טל, רחל טלמור, אירית לוי-פלדמן, חגי קופרמינץ, תכניות חלופיות בהכשרת מורים בישראל: מאפייני הלומדים בהן והשתלבות בוגריהן במערכת החינוך, דפים למחקר בספרות, גליון 66, תשע"ח, 2017. עמ' 41-75

⁸⁰ חיים לפיד, לאה פס, קליטת מוסבים בהוראה: דוח ראיונות עומק, קרן טראמפ, 2018

⁸¹ תכנית רג"ב, תכנית מבטים, תכנית צוות, תכנית חותם ותכנית טראמפ

אקדמאים להוראה, ובחן את האפקטיביות שלהן, ואת הקשר בין ההכשרה בתוכניות אלה להשתלבות הבוגרים בבית הספר.

בין השאר נבדקו היבטים שונים הקשורים בהשתלבות המורה בעבודת ההוראה ובהשפעת ההכשרה שעבר בהשוואה בין בוגרי תכניות ייחודיות להכשרה להוראה לבוגרי תכניות מסורתיות (בהן תכניות להסבת אקדמאים ותכנית M.Teach). זאת באמצעות שאלונים מפורטים שהועברו בקרב כ-500 בוגרי תוכניות ייחודיות, לצד כ-200 בוגרי תוכניות מסורתיות שסיימו את הכשרתם ב-4 השנים שלפני המחקר. על פי ממצאי המחקר בוגרי תוכניות ייחודיות מעידים על תרומה גבוהה יותר של התכנית למאפייני הוראתם ולידע שלהם כמורה בהשוואה לבוגרי התכניות המסורתיות, אם כי התרומה שהם מייחסים לתכנית היא בינונית. כן נמצא כי בכל המאפיינים המקצועיים של תפקיד המורה, בוגרי התכניות הייחודיות חשים מוכנים יותר מבוגרי התכניות המסורתיות. הפער הגדול ביותר קיים בתחושת היכולת לקדם יוזמות ומנהיגות ובזהות מקצועית כמורה. הפער הקטן ביותר נמצא בידע תוכן פדגוגי.

לצד זאת מציינים הכותבים כי למרות ההבדלים בין בוגרי התכניות הייחודיות למסורתיות, תחושת המוכנות של בוגרי התכניות הייחודיות בכל היבטים המקצועיים של תפקיד המורה היא רק מעט מעל בינונית בעוד תחושת המוכנות של בוגרי התכניות המסורתיות היא נמוכה מבינונית (בהקשר זה יצוין כי מבין בוגרי התכניות המסורתיות תחושת המוכנות של בוגרי תכניות להסבת אקדמאים ותכנית M.Teach נמוכה ביחס לבוגרי תואר ראשון בהוראה – B.Ed). כן עולה מן הממצאים כי שיעור גבוה מבין בוגרי התכניות הייחודיות (71.3%) ביחס לבוגרי תכניות מסורתיות (64.1%) השיבו כי הם בטוחים כי ילמדו בשנה הבאה. שיעור נמוך (13.6%) השיבו כי אין בכוונתם ללמד, ביחס ל-22.6% מבוגרי התכניות המסורתיות.

עם זאת עולה כי אין הבדלים משמעותיים בין בוגרי תכניות ייחודיות למסורתיות בתחושת המסוגלות העצמית בהוראה ובמילוי תפקידים נוספים בבית הספר.

על פי החוקרים התמונה שעולה מן המבט ההשוואתי הכולל על בוגרי שני סוגי התוכניות מלמדת כי בהתייחס ליעד של פיתוח מנהיגים חינוכיים המהווים סוכני שינוי, הממצאים מצביעים על כך שהתכניות הייחודיות שנחקרו במחקר מדגישות היבטים אלה יותר בהשוואה לתכניות המסורתיות. עם זאת, בהתייחס ליעד מרכזי שני של פיתוח מצויינות בהוראה, נכתב כי למרות תרומתן של התכניות הייחודיות לידע הפדגוגי של מורים, יש להעמיק ולשפר את היבטים הפדגוגיים בתוכניות הייחודיות במטרה לממש את היעד של פיתוח מורים מצויינים.⁸²

⁸² פרופ' יהודית דורי, פרופ' טלי טל, פרופ' דפנה גולדמן ואח', תוכניות ייחודיות להשכרת עובדי הוראה: בחינת השתלבות הבוגרים במערכת הבית ספרית, הטכניון והמכללה האקדמית בית ברל, מרץ 2019.

❖ בינואר 2022 התפרסם מחקר שבחן את תוכנית קיוון חדש שבמסגרתה הוכשרו מפוטרי קורונה להסבה להוראה בתכנית מקוונת בת מספר חודשים (ראו בהרחבה סעיף 5.1 להלן). ממצאי המחקר העידו כי שיעור המשתתפים בתכנית שנכנסו להוראה נמוך יחסית - 66% החלו את ההתמחות ו-63% ממשיכים לעבוד לאחר סיום ההתמחות. כ-40% מבין הלומדים בתוכנית אינם מועסקים במערכת החינוך בשנת תשפ"ב. ברוב המוסדות שהכשירו את הסטודנטים היה חוסר שביעות רצון מוחלט של המכשירים בהיבט של עבודה מעשית-התנסות קלינית בהכשרה וגם הסטודנטים הרגישו שלא היו מוכנים לכניסה לבית הספר. תפיסת המסוגלות המקצועית של משתתפי התוכנית הייתה בינונית טרם כניסתם להוראה ונשארה ברמה בינונית גם לאחר שנת ההתמחות. כאשר רוב המשתתפים דירגו את מידת התרומה של התוכנית להכנה לתפקיד המורה ברמה בינונית-נמוכה.⁸³

⁸³ פרופ' יעל פישר, פרופ' אורנה שץ אופנהיימר, ד"ר רינת אביב אלישיב, תכנית קיוון חדש - איתור מורים חדשים והכשרתם למערכת החינוך: דוח מסכם, משרד החינוך - מינהל עובדי הוראה, שירות התעסוקה הישראלי, מכון מופ"ת, ינואר 2022.